

*Милован Суботић**

*Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране,
Београд, Република Србија*

КОНФРОНТИРАЈУЋИ ИДЕНТИТЕТИ НА БАЛКАНУ КАО БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВ**

Сажетак

Идентитет, било да је реч о националном/етничком, верском/конфесионалном или културном, представља један од кључних детерминатива којима појединац или заједница одређује ко су, чему припадају и(или) у шта верују. Међутим, иако идентитетско одређење има значајну улогу у изградњи заједништва и припадности, оно може постати и извор нестабилности, што је нарочито изражено у мултиетничким и мултиконфесионалним друштвима. Када се различити идентитети поставе у супростављен однос, односно када се користе као средство политичке манипулације, долази до пораста тензија. Историја је препуна примера у којима су разлике у идентитету биле покретач ратова, масовних страдања и друштвених подела. Уколико се идентитет представи као недодирљив и монолитан, односно када се перципира као искључив и непроменљив, он се манифестује као покретач и одржилац нестабилности. Пример дисолутивних процеса у бившој Југославији, са почетка 90-их, у име идентитетских разлика, један је од еклатантнијих. Последице ове антагонизације присутне су и данас, у увелико трећој деценији од завршетка компликованих сукоба на овом подручју. Опстајање

* Имејл адреса: milovan.subotic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0001-8729-5742.

** Рад је настао као део пројекта Министарства одбране: „Безбедносни изазови земаља Западног Балкана у европској безбедносној парадигми”, бр. ИСИ/ДХ1/24–25, а који истраживачки тим Института за стратегијска истраживања и спољних сарадника реализује у периоду 2024–2025.

реторике из 90-их и даље доводи до радикализације, јачања популизма и настојања да се идентитетске политике овдашњих држава наметну као прворазредно политичко питање. У раду се, полазећи од основних поставки идентитета, као конфронтирајуће категорије, анализира опстајање конфликтне реторике на простору бивше Југославије, која је и даље заснована на „непомирљивим идентитетским разликама”, односно какав утицај има овако успостављена „истина” на политичку и безбедносну стабилност региона.

Кључне речи: Балкан, идентитети, сукоби, пропаганда, безбедност.

УВОД

Неминовно је да људи долазе у контакт са другим људима у свим друштвима, без обзира на степен развоја и уређење. Те интеракције, се примарно посматрају кроз сферу људских кретања – миграција (Subotić 2022), али и, како сматра Гиденс (*Anthony Giddens*), кроз слике које се преносе путем медија и интернета (Gidens 2003, 283). Неки прихватају ову културну сложеност као изузетно важан део космополитског друштва. Други то виде као опасност и претњу „за културне идентитете и систем благостања” (Matijašević i Todorović 2024, 50). Они који одржавају фундаменталистичке погледе на свет траже уточиште у утврђеној традицији и одбацују дијалог са онима који су другачији од њих (Gidens 2003, 284).

У конструкцији негативне слике Другости, полазну основу представљају предрасуде и стереотипи. Уколико предрасуде почивају на мишљењу без претходног просуђивања, отвара се могућност да се стереотипи дефинишу као шаблони који дају увек исту слику. Анализирани у историјској перспективи, стереотипи се појављују као беспоговорни аргументи, те се упорно одржавају и тешко коригују (Milosavljević 2022, 21). У процесу формирања дискурса о Другости велики утицај има управо стереотипизација, односно свођење неколико карактеристика на упрошћену фигуру која представља суштину једног народа. Према Холу (*Stewart Hall*), стереотип је једнострано опис који настаје када се комплексне различитости своде на једнодимензионалне представе, које се даље приписују неком субјекту, а потом постају докази који дефинишу суштину његовог или њеног бића (Hol 2018, 55). Гилман (*Sander*

Gilman) истиче да стереотипе карактерише и дуализам, подела на парове супротних значења (добро и лоше). „Дубинска структура нашег властитог сопства и света почива на илузорној слици света подељеној на два табора нас и њих – они су или добри или лоши” (*Gilman* 1985, 84).

Као колективно најекспониранији од свих идентитетских карактеристика, национални стереотипи представљају егземпларе њихове социјалне категоризације. Будући да подстичу генерализацију, они су склони означавању читаве групе (углавном друге нације), као индивидуе доминантних мање вредних особина, на исти начин као што омогућавају виђење сопствене нације, као индивидуе преовлађујућих пожељних особина (*Milosavljević* 2002, 22). Проблематизујући путеве обликовања јавног мњења којим се учвршћују доминантни стереотипи, Милосављевић као важне наводи медије, издавачку делатност, школске уџбенике и уопште систем васпитања. „Особине које се препisuју себи и Другима (мученик, јадник, јунак, сепаратиста, патриота, реметилац и сл.) најчешће не проистичу из свакодневног живота, већ се стереотипи о другим нацијама стварају наменски и условљени су политичким интересима, а чине их политичке и интелектуалне елите, будући да су једино њима доступни сви путеви утицаја на јавно мњење у погледу формирања пожељне слике Другог” (*Milosavljević* 2002, 22). Иако се Хол у сејеу о дискурсу Запада и остатка света примарно бави контекстом „колонизације новог света”, тај дискурс, у нешто измењеном контексту, је актуелан и у модерном свету и наставља да утиче на слику Запада о себи и Другима, на доживљај нас и њих и односе моћи. Поготово је важан за језике расне инфериорности и етничке супериорности који су у великој мери присутни свуда широм света (*Hol* 2018, 71). Хол, такође, сматра да свако друштво или култура теже да наметну своје класификације друштвеног, културног и уже политичког света. Те класификације чине доминантни културни поредак, где је кључно питање структуре владајућих дискурса. „Различите области друштвеног живота јављају се као унете у дискурзивне домене, хијерархијски организоване у владајућа или пожељна значења” (19).

Појам идентитета дефинише се у оквиру психологије личности као доживљај суштинске истоветности и континуитета „ја” током дужег времена, без обзира на његове промене у различитим периодима и околностима. Одређен идентитет стиче се рођењем или

припадношћу одређеној групи, а може бити дефинисан и појединим опредељењима, афинитетом или оријентацијом особе и сваки идентитет кроз време може бити променљив, али и вишеструк. Свака од ових категорија може бити променљива, од узрасне, преко сваке друге која одлуком појединца или стицајем друштвених околности може бити измењена у целини или барем делимично. Чак и припадност која нам је рођењем дата, нашом одлуком може бити промењена током живота (од етничке припадности до, рецимо, имена и презимена и слично). Укупни идентитет сваке особе током целог живота се мења (McAdams *et al.* 2021). Међутим, ствари нису тако просте, нити једнозначне. Према Бугарском, ако се идентитетска подела своди на приписана и стечена обележја, етницитет је у социолошком смислу задат само утолико што ниједан појединац не може да бира у оквиру које етничке заједнице ће бити рођен, али је исто тако променљив (као и друге врсте идентитета), јер на свакоме од нас је да можемо да одлучимо да ли ће етничка припадност или идеолошко опредељење бити део нашег идентитета и у којој мери (Bugariski 2005, 69). Како наводи Душан Ристић, идеологије у ширем смислу представљају дискурзивне ресурсе који, у односу на историју, колективна искуства, друштвене позиције и друштвене везе са другим групама, доприносе формирању колективних друштвених идентитета (Ristić 2028, 31).

Као основни показатељ односа моћи, контроле и дискриминације, јавља се језик, о чему ће бити више речи у делу који се односи на неке од новијих идентитетских трвења на Балкану. Односом језика и моћи првенствено се бави критичка анализа дискурса кроз анализу његове улоге у интеракцији односа моћи и доминацији одређених чланова заједнице над другим, покушавајући да тумачењем одређених језичких феномена утиче на искорењивање социјалних неједнакости, разлика, предрасуда и стереотипа. Разматрајући како дискурс изражава и репродукује основне предрасуде о Другима у одређеном друштвено-политичком контексту, Ван Дијк (*Van Dijk*) појашњава да стратегија говора заснована на етничким предрасудама и стереотипима почива на позитивној самопрезентацији и негативној презентацији Другог. Како закључује, многе студије о етничкој и расној неједнакости откривају изражен степен сличности између стереотипа, предрасуда и других форми вербалне дискриминације са дискурсним

стратегијама, медијима и постављеним националним границама (Dijk and Adrianus 2015, 11).

Такође, дехуманизација Другог, како то истиче Бауман (*Zygmunt Bauman*), отвара простор за њихово искључивање из категорија особа којима законито припадају људска права. Људима искљученим из наше моралне одговорности приписују се одлике које не завређују пажњу и поштовање, те се на тај начин оправдава непоштовање и одсуство бриге као „заслужене казне за неизлечиве пороке или зле намере оних које смо лишили поштовања и игнорисали, третирали грубо или безобзирно занемарили” (Bauman 2018, 79).

Како наводи Волкан (*Vamık Cemal Volkan*), у писаној историји која нам је доступна, константно видимо интеракције између псеудо врста, при чему једна група злонамерно види другу као мање људску (Volkan 2017, 115). Друштвена стигма и стигматизација, према дефиницији УНИЦЕФ, представљају екстремно неодобравање или незадовољство одређеном особом или групом због претпостављених или стварних карактеристика, уверења или понашања за које се сматра да их разликују од других припадника друштва, било да је реч о економским, политичким, културним или друштвеним нормама (United Nations Children’s Fund [UNICEF] 2019). У својим најозбиљнијим облицима, стигма доводи до искључивања особа или читавих група из сфера друштвеног функционисања и ствара осећај кривице, стида, страха, инфериорности и жељу за скривањем.

Према Бауману, навикнути да користимо сопствене одлике као мерило по којима се процењује човечност других људи, ми „нормални” верујемо да особа са стигмом није сасвим човечна, а непосредни ефекат свега тога је грубо одбијање друштвеног прихватања људи који су жигосани као анимални, односно њихово присилно отуђивање (Bauman 2018, 42). Означавање других и другачијих као опасност за нас, представља значајан корак преласка из фазе антагонизма у фазу отворених сукоба – фазу у којој се идентитети третирају као деструктивна и разарајућа категорија. Стога ћу се, у даљем делу текста, фокусирати управо на деструктивну компоненту, махом етничких идентитета, тако карактеристичну за регион Западног Балкана, у (пре)дугом времену трајања.

ИДЕНТИТЕТИ КАО ДЕСТРУКТИВНА КАТЕГОРИЈА

Одређени аспекти идентитета, попут увек присутне угрожености, могу створити интензивне и деструктивне сукобе. Ако је идентитет у великој мери ојачан или је за некога веома значајан, као што је етничка припадност (националност), или религијска/конфесионална идентификација, онда је претње том идентитету тешко игнорисати. Такође, одређени културни обрасци са пренаглашеном посебношћу у групи могу створити конфликт. Ови обрасци укључују изражену тенденцију неповерења у друге групе или њихово омаловажавање, па чак и негирање културног идентитета друге групе. Уколико одређена група сматра да је жртва друге групе, она развија осећај перманентне угрожености. У страху од одмазде или напада друге врсте, тада се активирају деловања која те нападе требају да спрече, али на начин који прети другој страни. Као епилог оваквог двоструког угрожавања, по принципу „сви против свих”, по правилу се развија дуготрајна и деструктивна борба. Такође, идентитет се најчешће и базира на искуственим интеракцијама. Ако је група навикла на присилне интеракције, њихов идентитет ће имати тенденцију да се са пијететом односи према члановима групе који се понашају оштро, док истовремено доживљавају непријатеље као екстремно насилне и окрутне. Коначно, идентитети су по правилу асиметрични. Моћне групе ће настојати да дефинишу друге групе. Нацисти су насилно наметали своју перцепцију о томе ко су и шта су били Јевреји, као гротескни пример те тенденције (Malek 2013).

Теорија друштвеног идентитета разматра како је чланство у групи инкорпорирано у наш „селф-концепт” (*self-concept*) и како то утиче на наше виђење других чланова и нечланова наших група, као и на чланове ривалских група (Hogg 2011). Поједностављено, друштвени идентитет је концепт који се односи на друштвену употребу културних обележја за тврдњу, постизање или приписивање чланства у групи (Ohlagaray 2020). Овакво одређење друштвеног идентитета нас води у поље политике и политичког јер упућује на различите димензије онога што се назива политички идентитет. Понекад ова идентитетска размимоилажења ескалирају у међусобно деструктивне сукобе, користећи се формулом према којој припадност групном идентитету (или групама идентитета) постаје крајња вредност. Ове групе идентитета за неке могу

бити национализам, етничка припадност, за друге раса, религија, конфесија или сексуална оријентација (2020). Идентитетска антагонизација може бити и на темељима навијачке супкултуре, односно фанатичне оданости спортском клубу (Ђорић 2024, 167).

Већину дубоко укореењених и најистрајнијих сукоба карактерише управо антагонизација између група идентитета. Стога се и све више истраживања окреће овој чињеници, а терминологија попут етноцентризма, предрасуда, стереотипа, ксенофобије и слично, говори о постојању широког дескриптивног апарата улоге коју друштвени идентитет игра у сукобу. Очигледно да је фактор идентитета толико моћан и да, када се једном призове, искључује или поништава сваку другу анализу, односно потребу за рационалним односом према овим феноменима. Другим речима, дубоко укореењени друштвени идентитети могу бити производ сукоба, исто као што као што су дубоко укореењени сукоби производ суочених друштвених идентитета (Ohlgaray 2020). Идентитетске политике су, како то истиче Дејвид Пилгрим (*David Pilgrim*), попут „свештениковог јајета”¹ – делом добре, а делом лоше. Међутим, осим што нам поприлично заузимају време, лоши делови такође су се показали као фактор раздора у „прогресивним” расправама током протеклих година. Наиме, повремено су доводили до политичке парализе и фракционаштва. Политичке партије су се делиле, а чак су и нове створене као резултат насталог негодовања и догматизма (Pilgrim 2024, 8).

У складу са Пилгримовим становиштем, примењеним на шире посматране идентитете, може се извести закључак да постоје два правца између идентитета и конфликта, односно да идентитет сам по себи не води у сукоб, већ да је нека врста идентитета неопходан предуслов за човекољубље, солидарност и алтруизам. Оно што идентитет усмерава ка конфликту, одлика је посебне врсте идентитета – *нарцисоидног идентитета*, који је један од најважнијих трансмитера ка сукобу. Овај идентитет се најчешће заснива на неком темељном миту који описује племенито или божанско порекло групе у славу некадашњих достигнућа или древних неправди које су ометале развој и добробит групе. Нарцисоидни идентитет

¹ Свештениково јаје (*Curate's egg*) је метафора која је настала од анегдоте описане у стрипу са краја 19. века, према којој свештеник на доручку код бискупа није хтео да увреди домаћина, који га је послужио поквареним јајетом, па га је уверавао да су ипак неки делови јајета добри (Hanks 1986, 381).

ствара сукобе на најмање три начина (Ohlagaaray 2020): а) Оснивачки митови су монолитни – не могу се мењати нити се може изнети било какво (па макар и аргументовано) неслагање са њима. У питању је „спасавање неутуђиве и апсолутне истину коју дели група”, типична за такозвано групно мишљење; б) Нарцисоидна група позитивну слику о себи супроставља негативној визури друге (супростављене) групе. Да би „ми” били бољи – „они” морају бити гори; в) Нарцисоидни идентитети подижу вредност своје групе потцењујући друге, поричући њихову етичку релевантност, па и сам основ за постојање друге групе.

Полазећи од онтолошког разумевања човекове суштине, психијатар Јован Рашковић, у својој студији „Нарцизам”, успоставља релацију у којој постоји дубока веза између нарцисоидности и агресије, да би показао да је нарцистичка агресија најраспрострањенија форма агресивности. Човеков агресивни потенцијал и његове специфичности воде га до уверења да је човекова агресија, као најстарија ирационална биолошка творевина, везана са страху, коју овај аутор види као „најмлађе дете нагона” и као ирационалну енергију. Он сматра да страст бољег партнера од агресије нема, али и да агресија нема бољег подстрекача од страсти (Božović 2018, 116). У мноштву најразличитијих форми агресија, овај аутор верује да је нарцистичка агресија „најраширенија форма агресивности” (Rašković 1988, 62).

У новијој историји балканских превирања показало се да се „Нарцис – вођа” успостављао на националистичком нарцизму, као колективистичкој основи. Можда је најгоре што су нарциси на позицији вође сопствени фанатизам придружили колективној нарцисоидности и националистичком фанатизму. Створена је атмосфера националистичке нарцисоидности, у којој је „мој народ” овенчан суперлативима, никад споран и проблематичан. У бројним случајевима етно-националистичких сукоба, најдубља је мржња међу народима који, према најучљивијим одликама, показују најмање разлике. То је једна од великих цивилизацијских контрадикција и један од највећих извора незадовољства, а Сигмунд Фројд (*Sigmund Freud*) је тој појави дао и назив: „нарцизам малих разлика”. По његовим речима: „Управо минорне разлике код иначе сличних народа чине основу за њихова међусобна непријатељска осећања” (Freud 1991, 255).

Нарцисоидне вође су веома често одређене оним што Орвел (*George Orwell*) назива националном личношћу (Orwell 2018). Карактеристични елементи, за оно што он дефинише као националистичку личност су: а) Окупљање на осећају пораза; б) Проналажење заједничког непријатеља, често одговорног за овај емотивни пораз, који је крив за све недаће нашег друштва; в) Успон националног хероја, често представљеног идеалним грађанином и осећањем супериорности пред другима, коме сви треба да тежимо и да му се дивимо.

Националистичка личност, према Орвелу, види историју (посебно савремену историју), као бескрајан успон и пад великих целина моћи, а сваки догађај који се деси изгледа му као потврда да је његова страна у успону, а неки омражени ривал у опадању и слабљењу. Но, на крају, важно је да се национализам не помеша са уобичајеним идеализовањем успеха. Националиста не делује на принципу простог пристајања уз најјачу страну. Напротив, изабравши своју страну, он убеђује себе да је она најјача и у стању је да се држи свог убеђења чак и када су чињенице потпуно против њега. Национализам је глад за влашћу ојачана самообманом (Orwell 2018), док се у контексту извора колективног идентитета, национализам сматра најупорнијим духовним изданком Француске револуције (Keitner 2020). Испада као да је крвави распад Југославије, на темељима „непомирљивих идентитетских разлика између регионалних актера” (Subotić 2024a, 62), оповргао став Ерика Хобсбаума (*Eric Hobsbawm*) који је сматрао да је тема његове књиге, историјски гледано, у потпуном повлачењу (Hobsbawm 1990). Очигледно је да је идеја нације, нарочито на простору држава Југоисточне Европе деведесетих, испунила упражњено место које је на тим просторима некада заузимала идеологија.

НЕКИ ОД НОВИЈИХ БАЛКАНСКИХ ИДЕНТИТЕТСКИХ ТРВЕЊА

Многобројни примери који сведоче антагонизацији у име супростављених идентитета на тлу држава бивше Југославије, нарочито на многобројним и вишеструко обрађеним примерима из 90-их, утемељује нас у сазнању да је егзистирање различитих идентитета (вера-нација-етнија) на Балкану обележено тешкоћама, патњама и страдањима. Још боље речено, манипулацијама

идентитетским својствима (Subotić 2024b). Према овако виђеној „стварности”, испоставља се да су овдашњи идентитети створени да би патили и страдали. Уколико не залазимо у даљу прошлост, већ као референтни временски период узмемо осамдесете године прошлог века (када је о њима почело учестало да се говори), не престају лaments над њиховом судбином и све учесталији позиви да се стане у њихову заштиту. Рекло би се да политичка вођства балканских држава, као и официјелни и самозвани представници њихових културних елита, свој најважнији задатак виде у „оплакивању” наводно тешко пострадалих идентитета и у паничним позивима да се они чувају од даљих страдања. Примери из последњих неколико година сведоче о чињеници да се и више од 25 година од последњих ратних сукоба на овом простору, антагонизација у име идентитета наставља. Уважавајући чињеницу да је академски увелико обрађена улога идентитета у ратовима 90-их, у даљем тексту ћу се фокусирати на неке од новијих примера регионалне антагонизације у име идентитета.

Док је трајала „нова реалност” (Ђорић 2021) због епидемије корона-вируса, „чувари” овдашњих идентитета нису напуштали своја „стражарска места” и наставили су да осматрају и бележе све што те идентитете наводно угрожава и алармирају јавност у својим државама. Међутим, од када се живот у овим земљама почео постепено враћати у нормално стање, нагло су се умножиле вести о страдању ових идентитета. Стиче се утисак да они страхују да је због заокупљености власти и народа епидемијом ниво јавне мржње према „непријатељима нације” опао, па се зато труде да то поправе тако што ће у јавност „упумпати” појачану дозу овог – како они несумњиво мисле – виталног националног осећања (Šolović 2020). Тако су у медије наставиле да стижу информације о новим сукобима између балканских идентитета. Сазнали смо да су у току немилосрдни обрачуни између српског и албанског, албанског и македонског, македонског и бугарског, бошњачког и хрватског, српског и бошњачког, бугарског и српског, српског и црногорског, хрватског и српског (претежно етно/националног) идентитета. *Bellum omnium contra omnes* – рат свих против свих.

Један од парадигматичнијих окршаја у балканским идентитетским конфликтима догодио се када је у Албанији приказан ТВ филм под насловом „Велика српска историјска обмана – како су Срби украли албанску историју”. Ту се, између осталог, тврди да је

од времена Стефана Немање албански народ жртва идентитетског негирања и поткрадања, да су им Срби преотели цркве² (међу њима и Грачаницу, Цркву Свете Петке у Призрену и Пећку патријаршију),³ а народ и свештенство или покрестили или отерали. У тексту који је објавила *Коха диторе*, наводи се теза да су Срби окупирали Косово, те да се колевка српских цркава и манастира током владавине Немањића „није налазила унутар Косова”,⁴ као и да „територија данашњег Косова није била епицентар активности изградње српских цркава у доба Немањића” (Kosovo online 2020). На све ове „новонаративе” из Албаније узвратило је Министарство културе Србије, саопштењем да је тај филм опасан фалсификат, али да одговорност за њега не сноси само албанска страна, него и њени балкански савезници, да је он плод „оркестриране активности из шовинистичких кругова неких суседних држава у региону које су усмерене на поништавање, брисање из историје и преотимање српске културне баштине, како материјалне тако и нематеријалне” (Politika 2020). „Такви покушаји”, пише у овом саопштењу, „имају

² Културни идентитет српског народа на Косову и Метохији потврђен је постојањем више од 1.500 документованих културних споменика (манастира и цркава), који сведоче о вековном присуству српског народа, као и хришћанске вере у оквирима готово свих деноминација које су се развиле на овим просторима услед преплитања утицаја источне и западне хришћанске традиције. Изградња сопственог идентитета кроз уништавање свих симбола „другог” у заједници представља искључиво знак слабости и неразвијеног осећаја идентитета, о чему сведочи уништавање 156 манастира и цркава широм Косова и Метохије, при чему је историјски значајан град Призрен – некадашња престоница Српског царства – претрпео највеће губитке, са 13 уништених објеката (Medojević i Milosavljević 2022, 244–250). Овакво фактичко стање се, међутим, данас површно представља кроз политичке маневре као вековна борба албанског становништва за очување сопственог идентитета и интегритета.

³ Заузимање или уништавање сакралних објеката као места заједничког окупљања једног народа представљало је, у ствари, *modus operandi* албанских екстремиста у остваривању њиховог крајњег циља – протеривања неалбанског, односно српског становништва. Такве поступке затим настоје да прикажу као доказ вековног постојања албанског народа на територији Косова и Метохије (Avramović i dr. 2010, 20–21).

⁴ Један од бројних покушаја прекрајања историје у циљу изградње националног идентитета, кроз негирање постојања и делатности династије Немањића на простору Косова и Метохије, може се оповргнути релевантним историјским изворима, пре свега византијским, који недвосмислено сведоче да је овим подручјем управљао велики жупан Стефан Немања крајем 12. века, односно након смрти византијског цара Манојла I Комнина (1118–1180) (Avramović i dr. 2010, 16).

све обресе културног геноцида, а он је, историја нас томе учи, често увод у физички геноцид” (Politika 2020).

Иначе, у успостављању идентитетских начела косовских Албанаца, аналогно утицајима из Албаније, албанско вођство на КиМ све чешће инсистира на аутентичности своје припадности Европи кроз „вишевековну идентификацију са хришћанством”. Тако се и „учешће у бици на Косову под заставом хришћанских властелина представљало као важан доказ да су Албанци били на ‘правој страни’ и тако идентификовани као чувари капије” (Lelio 2020, 25). У овој својеврсној ревизији митологије, званични албански одијум према овим питањима одликује се амбивалентним осећањима према исламу и занемаривању сећања на султана и исламске културне теме. Тако је и „обнављање приче о албанском убици султана више у служби изградње идентитета нове европске државе Косово, на темељу преисламске хришћанске прошлости” (Subotić i Milenković 2022, 70).

Отприлике у исто време, у издању Бугарске академије наука, појавио се зборник радова под насловом „О званичном језику у Републици Северној Македонији” (Българска Академия на науките 2020), који је изазвао „узбуну” у македонским и српским медијима. Зборник је, пише у најави његове промоције 7. маја 2020. у Софији, „плод труда бугарских лингвиста да дођу до јединственог става о македонском језику”. И они су сложено и коначно закључили да је тај језик „југозападна варијанта бугарског језика” (Преспански n.d.). Више него довољно да македонски лингвисти укључе „црвени аларм”, да јавност своје земље упозоре да се наставља страдање македонског националног идентитета. Како је рекла лингвисткиња Катица Ћулавкова, „македонски идентитет доживео метафизичку ампутацију” (Ќулавкова 2023). Сада му, како истиче она, прети коначно уништење. „Када смо помислили да је свршено с идентитетским ултиматумима, наступила је Бугарска с претензијом да ампутира други део македонске историје, онај словенски, од 9. века до 1945” (Ќулавкова 2023).

У овај македонско-бугарски идентитетски обрачун умешали су се и српски лингвисти, заштитници српског националног идентитета, јер се у књизи Бугарске академије наука о македонском језику, наводе и сведочанства о наводном присуству бугарског језика у Србији, у говору народа од Дунава до Копонаика. Чуваре српског језика алармирао је Културно-информативни центар Срба

у Македонији – СПОНА, јављајући да је извршен „бруталан напад на српски језик“, да је реч о најновијој „бруталној претензији на српски језик, а тиме и на национални, историјски и културни простор“. Из центра СПОНА су апеловали на стручну јавност у Србији да реагује, јер бугарски академици тврде да се бугарским језиком говори на простору од Дунава до Ђевђелије и од Копаоника до Тимока, Пчиње и Охрида. Њихов „аларм“ одјекнуо је у српским медијима, па се тако у Вечерњим новостима појавио коментар под насловом „Черупање српског језика. Бугари у акцији“. У изјави за овај лист, академик РС Слободан Реметић рекао је да „Бугари одавно атакују на српски језик и да су се поново, после извесног времена, размахали“ (Begenešić 2020).

Последње турбуленције на релацији Софија-Скопље настале су након што застава Северне Македоније није била истакнута у Софији, током неформалног састанка шефова држава, Румена Радева и Гордане Сиљановске Давкове. Заменик премијера Северне Македоније Александар Николоски је због тог чина, бугарског председника Радева описао као „нецивилизованог“ (Kompas info 2024). То је у Софији доживљено као провокација, на коју је узвраћено подсећањем Скопља да за европску будућност Северне Македоније кључни значај има развој добросуседских односа.

Међу онима који су реаговали у одбрану српског језика и националног идентитета од Бугара истакао се и Виктор Савић, научни сарадник Института за српски језик САНУ. Он је изјавио да „у време када се формирао српски језик, Бугари уопште нису били Словени“, да су они били номадски народ турске групе који је после Срба дошао на Балкан и да су неки српски говори из Метохије миграцијама стигли све до Софије, али су их Бугари прикључили бугарском језику само зато што личе на њега. Ову Савићеву изјаву портал су пропратили насловима: „Бугарска академија ударила на српски; Корени су нам на српској земљи; Др Савић открио болну истину“ (Matić 2020).

Ово својеврсно савезништво македонских и српских идентитетских чувара у борби против ових наратива из Бугарске, није их спречило да и они међусобно отворе старе идентитетске размирице. Повод је била поштанска марка са мапом Хрватске коју је 2020. године објавила македонска пошта. На њој се добар део Србије налази у границама Хрватске, јер су Македонци грешком објавили мапу Независне државе Хрватске. Међутим, то су неки медији у

Србији протумачили као провокацију иза које стоје македонске власти, с циљем да се наруше добри односи између српског и македонског народа. О томе је у интервјуу у листу *Курир*, објављеном са поднасловом „Не смета им НДХ, сметају им Немањићи и српски ратници”, говорила историчарка уметности Јасмина С. Ћирић. Она је рекла да се у овој земљи српско средњовековно наслеђе „представља као део византијске Македоније”, док се имања српских манастира називају „окупационим базама”, а сам „појам српства оркестрирано замењује појмом србоманије” (Kurir 2020a).

У последњих неколико година било је нових сукоба у давно започетом препуцавању између чувара српског и црногорског идентитета, који је интензивирао од како је Црна Гора постала независна држава.⁵ До јаче размене „ватре” и нових ламентирања над пострадалим идентитетима дошло је и кад је објављена вест да је црногорска полиција привела епископа СПЦ Јоаникија и седморицу свештеника због литија које су 12. маја 2020. године, организовали у Никшићу упркос забрани јавних окупљања због епидемије. У Београду је одржано неколико скупова подршке приведенима, а СПЦ их је подржала у виду посебног молебана у Храму Светог Саве на Врачару, који је водио епископ Стефан. „Посебно се помолимо”, рекао је он окупљенима, „за наш народ у Црној Гори у којој тренутно највише страдамо” (FoNet 2020).

Ово је био још један повод да се са црногорске стране активирају оптужбе и жалбе да Срби настављају да негирају њихов национални идентитет. Тадашњи премијер Марковић се пожалио да је „негирање црногорског идентитета и права на сопствену државу радикалније него што је било пре деценију и по” (Čolović 2020). Жешће од њега на нова порицања црногорског националног идентитета реаговао је уметнички директор Црногорског народног позоришта Жељко Сошић, који је у једном интервјуу у црногорском листу Дневне новине, рекао да су Црногорци „суочени са очигледним

⁵ Изграђени национални идентитет чини заједницу способном да делује у правцу остваривања политичког јединства неопходног за функционисање друштва и државе, које би у Црној Гори недостајало и тиме довело до деструктивних поступака одређене групе. Без развијене свести и уз нестанак националног памћења, губи се способност да се цене вредности које су нам пренете. Недовољна свест о националном идентитету доводи до потребе за сукобом под изговором очувања националног јединства, чак и тамо где оно није доведено у питање, и то против тежњи оних који наводно стреме сопственом циљу, односно распаду државе (Šjaković 2018).

клерофашистичким, непријатељским насртајима” на њихов народ и државу. „Ми смо”, објаснио је он, „једини народ у свијету којем се неко дрзне да каже да нијесмо то што јесмо, да не говоримо језиком којим говоримо, да немамо име које имамо и да припадамо нечему другом, а да ми то заправо не знамо” (Čolović 2020).

Најновији пример идентитетског препуцавања између чувара српског и црногорског националног идентитета јесте емитовање песме „Срце Србије”, коју прати спот у коме доминирају национални и историјски симболи, највећим делом на територији Цетиња, у наративу чувара црногорског националног идентитета обележеног као „пријестоница Црне Горе”. „Спот представља бесрамну злоупотребу културних добара и симбола Цетиња”, оценио је председник цетињске општине, Никола Ђурашковић (Janković 2024).

Идентитетски рат се распламсао и између српских и хрватских идентитетских формација. Повод за нови обрачун била је вест да на једном сајту Европске уније, где су деци понуђени интересантни подаци о чланицама ЕУ. У тексту о Хрватској пише да је „Чувени Хрват Никола Тесла био међу првима који је открио рендгенске снимке” (Radio televizija Srbije [RTS] 2020b). Иако је ЕУ уклонила спорну ставку о Тесли (RTS 2020a), поново се отворило питање о пореклу познатог научника.⁶ За Министарство културе Србије то је био подмукли напад Хрвата на српски идентитет и оно је одмах изашло са саопштењем за јавност да је ту реч о „безброј пута поновљеном фалсификату с циљем бестидног својатања и кроатизирања српског културноисторијског идентитета”. Министар иностраних послова Ивица Дачић, је додатно заоштрио реторику изјавивши да је „Тесла Србин који би, да је у току Другог светског рата живео у Хрватској, завршио у концентрационом логору Јасеновац” (Kurir 2020a). Када су уредници овог ЕУ сајта спорну реченицу о Тесли изменили, у смислу да не пише које је он националности, него само да је „Никола Тесла, рођен у Смиљану (данашња Хрватска)”,⁷

⁶ Узимајући у обзир чињеницу о страдању српског народа унутар Независне Државе Хрватске и податак о страдању чак 91 члана породице Тесла, потпуно је непотребно настављати питање о пореклу чувеног научника који би, сасвим могуће, поделио судбину својих рођака да је у то време делио место боравка са њима (RTS 2021).

⁷ Перфидно уклањање или опортуно навођење само најосновнијих биографских података, уз изостављање чињеница о пореклу плодносног научног радника,

српска страна је то поздравила као своју идентитетску победу, а хрватска доживела као шок. „Све су организирали Срби – Хрвати у шоку”, стоји у наслову једног чланка на хрватском порталу (Dnevno.hr 2020).

Инцидент на српско-хрватској идентитетској „граници” изазвао је један чланак у загребачком *Вечерњем листу*, објављен 21. маја 2020. године, под насловом „Американци пишу о Хрвату којег слави цели свет, а код нас је заборављен”. Тај у Хрватској заборављени Хрват је чувени геофизичар, климатолог и астроном Милутин Миланковић (1879–1958), рођен у српској породици у селу Даљ, данас у Хрватској, где је по својој жељи и сахрањен (Vitas 2020). Већи сукоб између српских и хрватских идентитетских чувара избио је кад је *Матица Српска*, у едицији „Десет векова српске књижевности” објавила дела дубровачког писца Марина Држића (1508–1567).

Саопштењима издатим тим поводом хрватску јавност су алармирали, између осталих, *Матица Хрватска* и Друштво хрватских књижевника – ДХК. Матица је саопштила да је она „дужна реаговати на ову безочну отимачину”. Разлог српске „анексије хрватског књижевног корпуса”, то јест дубровачких писаца из 16. и 17. века, *Матица Хрватска* је нашла у жељи српске културне елите да „санира српски књижевноповијесни дисконтинуитет што изазива разумљиву националну фрустрацију” (Blic 2020). Другим речима, Срби немају писце који су стварали у поменута два века, па их отимају од Хрвата да би тај вакум попунили. Управо је ДХК упутио јавно протестно писмо амбасади Србије у Загребу. Хрватска је, стоји у том писму, постала „жртва грабежи њезине културне баштине”, иза чега се крије „политичка идеја великосрпског хегемонизма” (Vidmarović 2020).

Најдаље у оцрњавању српског националног идентитета отишла је хрватска књижевница и чланица Председништва Матице Хрватске, Славица Стојан, која је у ауторском тексту за Дубровачки лист упоредила Србе са бубама које је потребно истребити. „Кад се

представља не само напад на његову личност и дело, већ и на народ којем је припадао. Научник посвећен свом раду није сматрао прикладним да истиче сопствену националну припадност, али његово породично порекло и корени унутар српске православне и свештеничке породице дају за право тврђи да се његова национална припадност није могла одредити искључиво територијално (Subotić 2020, 34–39).

тако нешто увуче у кућу, треба се озбиљно борити или напустити кућу. Треба се борити с бубама, никад не допустити да кућу преплаве, него их стрпљиво и трајно искорењивати”, написала је Славица Стојан у тексту (Oslobođenje 2023).

УМЕСТО ЗАКЉУЧКА

Односи између етно-културних мањина и већине у нехомогеним друштвима, као на примеру распада Југославије, одувек су били тешки и често конфликтни. Сходно томе, такви сукоби су окарактерисани као „нерешиви” или „дубоко укорени”, због психолошке димензије која преовладава над рационалним политикама и економским разлозима. Проблеми између већинских и мањинских заједница који би се могли третирати у итерационој равни, компликују се начином на који етнокултурне групе себе и „друге” доживљавају као перцепцију сопствене историје и претње усмерене против сопственог постојања.

Вести о новим балканским идентитетским сукобима не долазе из неког независног извора, него их објављују „зарађене стране”, ограничавајући се на сукобе у којима учествују. Међутим, нема сумње да су ови сукоби међусобно повезани, да се преливају један у други и да се боље разумеју кад се посматрају заједно. Тада се може приметити да глави узрок ових сукоба и главни извор nelaгоде и мржње које их прате нису, бар не примарно, чувене балканске разлике (етничке, културне или верске), него балканским политичким и културним елитама заједничко схватање националног идентитета и његова употреба за постизање исте врсте циљева. Његову вредност сви преувеличавају и прецењују, свдећи политику на такозвану политику идентитета, а тиме културу на инструмент такве, на националним интересима утемељене политике. Како је приметио социјални антрополог Стеф Јансен (*Stef Jansen*), истражујући живот људи у савременој Босни и Херцеговини, „наглашавањем (етно)националне ‘културе’, становници БиХ се превасходно, ако не и искључиво, приказују у идентитетском регистру”, који је представљен као релевантан критеријум за разумевање живота” (Jansen 2020, 44). На томе се, додаје он, заснива националистичка реторика захваљујући којој се „могло мобилисати много људи, али су се њом могли и демобилисати алтернативни приступи политици” (44). Изнети примери новијих идентитетских обрачуна

у регионалним оквирима сведоче о томе да је политика заснована на „идентитетском регистру” данас доминантна у балканским земљама (чини се нарочито у земљама насталим након распада СФРЈ), да она тражи да сваки народ који претендује на статус нације мора пре свега да има аутономну и хомогену културу, што значи да му је основни задатак да се за њу жртвује, бори и страда у обрачуна са онима који прете њеном националном идентитету. То што је тај задатак неостварив не забрањује много балканске политичке и културне елите, јер је непрекидна борба за национални идентитет управо оно што им обезбеђује стицање и одржање моћи и привилегија.

Кад се ове идентитетске битке посматрају као део шире слике и међусобно упореде, може се уочити и то да „зарађене стране” примењују углавном исту стратегију. Она се састоји у томе да се примарно не говори о победама и успесима бораца на идентитетским границама, него пре свега о непријатељским насртајима на национални идентитет и његовим страдањима. Национални идентитет постоји скоро искључиво у том контексту, у том дискурсу угрожености, страдања и културно-политичке панике. У наведеним примерима (идентитетски напади из домена културе, језика и друге орнаментике) наведеним у овом рукопису, он је жртва злочина, отимања, присвајања, прекрајања, преименовања, истребљења, потирања, затирања, анексије и различитих разрачунавања). Да му се не догађају те страшне ствари, како то добро примећује Чоловић, о њему скоро ништа не бисмо знали (Čolović 2020).

Ипак, немају сва страдања балканских националних идентитета исту тежину. Није иста равна посматрања кад чујете да су вам нешто узели, присвојили и(ли) прекројили и кад сазнате да носиоци „монолитног идентитета” утврде да сте у заблуди ако мислите да ваш идентитет уопште постоји. Кад чувари идентитета ламентирају над губицима који настају кад је идентитет означен као жртва присвајања и потирања његовог блага и кад за то оптуже скоро све своје суседе, нећемо се забринути за судбину идентитета које они чувају, јер циљ ламентације над таквим губицима није у томе да се покаже пустош коју су „отимачи” оставили за собом, него управо да се истакне неисцрпно богатство једног идентитета које није битно окрњено, иако га културно сиромашни суседи „отимају” и „својатају”.

До порицања суседских идентитета најчешће долази у тренуцима тзв. идентитетске панике, када се одређена заједница

осећа угрожено. Главно упориште посматраних стратегија порицања идентитета односи се на тврдње да су неки наши суседи „измишљени”, тј. „непостојећи” народи, које су створиле непријатељски настројене велике силе користећи отпаднике од „наше” нације и „наше” вере. Порицатељи идентитета тврде, такође, да припадници тих „лажних” нација генерацијама пате од колективне гриже савести због некадашње издаје, те да нас упрво због тога и мрзе (Marković 2024).

Увелико трошећи трећу деценију од завршетка грађанских ратова на простору бивше Југославије, сведоци смо истрајавања политике непомирљивих идентитета. Иако се у круговима склоним аналитичком и критичком промишљању стварности већ одавно сматра да су овакви наративи примарно оријентисани ка очувању политичке моћи овдашњих елита, велики део популације и даље сматра сукобе из деведесетих незавршеним. Колективни идентитети (етнички, верски, културолошки) и даље опстају као питање које неретко односи победу у такмичењу са потребом за уређеним институцијама, владавином права и животним стандардом грађана. Чињеница да политички приоритет Европске уније превише дуго остаје „стабилизација Западног Балкана, уместо изналажења дуготрајних и одрживих решења замрзнутих конфликта и демократизације држава региона” (Barišić 2024, 88), проблем чини још сложенијим. Стога се и даље овај регион препоручује као простор на којем се, у име „непомирљивих” идентитетских разлика, могу активирати дисолутивни процеси са значајним потенцијалом за нову нестабилност и конфликте.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Българска Академия на науките. 2020. „За официалния език на Република Северна Македония.” *Българска Академия на науките*. Last accessed on April 19, 2025. <https://www.bas.bg/wp-content/uploads/2020/05/Za-oficialnia-ezik-na-Republika-Severna-Makedonia-Online-Pdf.pdf>.
- Ќулавкова, Катица. 2023. *Секој став за македонскиот јазик надвор од науката го загрозува македонскиот национален и државен интерес*. Скопје: Антропол.
- Преспански, Методи. n.d. „За официалния език на Република Северна Македония.” *Сборник Струмски*. Last accessed on April

- 14, 2025. <https://sbornikstrumski.com/%D0%B7%D0%B0-%D0%BE%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%BA-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80/>.
- Avramović, Sima, Dušan Rakitić, Mirjana Menković, Vojislav Vasić, Aleksandra Fulgosi, i Branko Jokić [Avramović i dr.]. 2010. *The predicament of Serbian Orthodox holy places in Kosovo and Metohia elements for a Historical, Legal and Conservation Understanding*. Belgrade: University of Belgrade Law Faculty.
- Barišić, Igor. 2024. „Asimetrično ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije – teorijski okvir za analizu problema na Kosovu i Metohiji.” *Politika nacionalne bezbednosti* 26 (1): 83–103. DOI: 10.5937/pnb26-50171.
- Bauman, Zigmunt. 2018. *Stranci pred našim vratima*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Begenišić, Ljiljana. 2020. „Čerupanje srpskog jezika: Bugari u akciji.” *Večernje novosti*. 27. maj 2020. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:867092-Cerupanje-srpskog-jezika-Bugari-u-akciji>.
- Blic. 2020. „Čija je dubrovačka književnost? Matica hrvatska optužila Maticu srpsku za otimanje kulturne baštine.” *Blic*. 9. maj 2020. <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/cija-je-dubrovačka-knjizevnost-matica-hrvatska-optuzila-maticu-srpsku-za-otimanje/w06ybcg>.
- Božović, Ratko. 2018. „Imperativi novog Narcisa.” U *Kultura II*, ur. Gordana Jovanović i Slobodan G. Marković, 113–127. Beograd: Dositej Studio. DOI: 10.18485/fpn_psi_alfa_kult.2018.2.ch10.
- Bugarski, Ranko. 2005. *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek i Knjižara Krug.
- Čolović, Ivan. 2020. „Novi balkanski identitetski obračuni.” *Peščanik*. 1. jul 2020. <https://pescanik.net/novi-balkanski-identitetski-obracuni/>.
- Dijk, Van, and Teun Adrianus. 2015. “Critical Discourse Analysis.” In *The Handbook of Discourse Analysis (Second Edition)*, eds. D. Tannen, H. E. Hamilton and D. Schiffrin, 466–485. Chichester: Wiley Blackwell.
- Dnevno.hr. 2020. „EU izbrisala da je Tesla bio Hrvat! Sve su organizirali Srbi: Hrvati u šoku!” *Dnevno.hr*. 15. maj 2020. <https://www.dnevno.hr/vijesti/eu-izbrisala-da-je-tesla-bio-hrvat-sve-su-organizirali-srbi-hrvati-u-soku-1468414/>.

- Dorić, Marija. 2021. *Ekstremizam i nova realnost: svet u doba koronavirusa*. Beograd: Institut za političke studije.
- Dorić, Marija. 2024. *Ekstremizam i huliganizam na Balkanu*. Beograd: Institut za političke studije.
- FoNet. 2020. „U Hramu Svetog Save služen moleban za podršku episkopima, sveštenstvu i narodu u Crnoj Gori.” *Danas*. 14. maj 2020. <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/u-hramu-svetog-save-sluzen-moleban-za-podrsku-episkopima-svestenstvu-i-narodu-u-crnoj-gori/>.
- Freud, Sigmund. [1930] 1991. “Civilization and Its Discontents.” In *The Penguin Freud Library*, eds. Albert Dickson and James Strachey, 243–340. Harmondsworth: Penguin Books.
- Gidens, Entoni. 2003. *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Gilman, L. Sander. 1985. *Difference and pathology: stereotypes of sexuality, race, and madness*. Ithaca and London: Cornell University Press.
- Hanks, Patrick, eds. 1986. *Collins Dictionary of the English Language*. London: Collins.
- Hobsbawm, Erich. 1990. *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: University Press.
- Hogg, Michael A. 2011. “Self-uncertainty and group identification: Consequences for social identity, group behavior, intergroup relations, and society.” *Advances in Experimental Social Psychology* 64 (2): 263–316. DOI: 10.1016/bs.aesp.2021.04.004.
- Hol, Stjuart. 2018. *Zapad i ostatak sveta: diskurs i moć*. Loznica: Karpos.
- Janković, Srđan. 2024. „Crnogorski nacionalni simboli u video spotu ‘Srce Srbije’.” *Radio Slobodna Evropa*. 25. avgust 2024. <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-nacionalni-simboli-srce-srbije/33090321.html>.
- Jansen, Stef. 2020. *Čežnja u međuvremenu*. Beograd: XX vek.
- Keitner, Chimène. 2020. *National Self-Determination: The Legacy of the French Revolution*. London: Oxford University.
- Kompas Info. 2024. „Severna Makedonija i EU: Ima li kraja uslovima koji ugrožavaju identitet?.” *Kompas Info*. 3. oktobar 2024. <https://kompasinfo.rs/severna-makedonija-i-eu-ima-li-kraja-uslovima-koji-ugrozavaju-identitet/?script=lat>.
- Kosovo Online. 2020. „Albansko falsifikovanje i otimanje srpske istorije i kulture pokazuju prave razmere kosovskog spora.” *Kosovo Online*. 14. septembar 2020. <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/albansko-falsifikovanje-i-otimanje-srpske-istorije-i-kulture-pokazuju-prave-razmere>.

- Kurir. 2020a. „Eto, toliko je Tesla Hrvat: Dačić šokiran poslao protestnu notu u Brisel.” *Tanjug*. 9. maj. 2020. <https://www.kurir.rs/vesti/politika/3461059/eto-toliko-je-tesla-hrvat-dacic-sokiran-poslao-protestnu-notu-u-brisel>.
- Kurir. 2020b. „Vlasti Makedonije sistematski krađu i uništavaju srpsku baštinu.” *Kurir*. 9. maj. 2020. <https://www.kurir.rs/vesti/politika/3461387/severna-makedonija-sistematski-krađe-i-unistava-srpsku-bastinu-ne-smeta-im-ndh-smetaju-im-nemanjici-i-srpski-ratnici>.
- Lelio, di Ana. 2010. *Bitka na Kosovu u albanskom epu*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Malek, Cate. 2013. „Identity (Inter-Group) Conflicts, Intractable Conflict Knowledge Base Project.” *Beyond Intractability*. Last accessed on April 19, 2025. <https://www.beyondintractability.org/coreknowledge/reconciliation>.
- Marković, Predrag. 2024. „Poricanje susedskih identiteta.” *RTS*. 10. oktobar 2024. <https://www.rts.rs/radio/radio-beograd-3/5550815/predrag-markovic-poricanje-susedskih-identiteta-4.html>.
- Matić, Uroš. 2020. „Bugari nam ponovo zabijaju nož u leđa.” *Srbija Danas*. 26. maj 2020. <https://www.sd.rs/vesti/region/bugarska-akademija-udarila-na-srpski-koreni-su-nam-na-srpskoj-zemlji-dr-savic-otkrio-bolnu-istinu-2020-05-26>.
- Matijašević, Martin, i Darko Todorović. 2024. „Bezbednosne krize kao faktor migracija ka Evropskoj uniji.” *Žurnal za bezbjednost i kriminalistiku* 6 (2): 37–54. DOI: 10.5937/zurbezkrim2402037M.
- McAdams, Dan P., Kali Trzesniewski, Jennifer Lilgendahl, Veronica Benet-Martinez, and Richard W. Robins [McAdams et al.]. 2021. “Self and Identity in Personality Psychology.” *Personality Science* 2 (1): 6035. DOI: 10.5964/ps.6035.
- Medojević, Jovo, i Saša Milosavljević. 2022. „Uništavanje srpskih crkava i manastira na Kosovu i Metohiji od 1999. do 2022. godine: kulturno-geografske determinante.” U *Zbornik radova filozofskog fakulteta u Prištini*, ur. Jovo Medojević i Saša Milosavljević, 237–256. Priština: Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Prirodno-matematički fakultet, Odsek za geografiju.
- Milosavljević, Olivera. 2002. *U tradiciji nacionalizma ili stereotipi srpskih intelektualaca XX veka o “nama” i “drugima”*. Beograd: Helsinški odbora za ljudska prava u Srbiji.

- Ohlagaray, Rodolfo Montecinos. 2020. "Identity Theory and Conflict." *Journal of Anthropological & Archeological Sciences* 2 (2): 230–232. DOI: 10.32474/JAAS.2020.02.000134.
- Orwell, George. 2018. *Notes on Nationalism*. London: Penguin Books Limited.
- Oslobođenje. 2023. „Hrvatska književnica Srbe uporedila sa bubama: Navela i šta bi im ona radila.” *Danas*. 28. avgust 2023. <https://www.danas.rs/svet/region/hrvatska-knjizevnica-srbe-uporedila-sa-bubama/>.
- Pilgrim, Dejvid. 2024. *Identitetske politike: gde smo skrenuli?* Beograd: Clio.
- Politika. 2020. „Film na albanskoj televiziji falsifikovao istoriju na štetu Srba.” *Politika*. 2 jun. 2020. <https://www.politika.rs/sr/clanak/455286/Film-na-albanskoj-televiziji-falsifikovao-istoriju-na-stetu-Srba>.
- Radio televizija Srbije [RTS]. 2020a. „EU na svom sajtu više ne uči decu da je Nikola Tesla 'čuveni Hrvat'.” *RTS*. 11. maj. 2020. <https://www.rts.rs/lat/vesti/svet/3950379/eu-na-svom-sajtu-vise-ne-uci-decu-da-je-nikola-tesla-cuveni-hrvat.html>.
- Radio televizija Srbije [RTS]. 2020b. „Može li identitet Nikole Tesle biti naizmeničan poput struje.” *RTS*. 12. maj. 2020. <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/3950926/nikola-tesla-srbija-hrvatska-poreklo-eu.html>.
- Radio televizija Srbije [RTS]. 2021. „U NDH brutalno ubijen 91 član porodice Tesla.” *RTS*. 29. juli. 2021. <https://www.rts.rs/lat/radio/radio-beograd-2/4461253/u-ndh-brutalno-je-ubijen-91-clan-porodice-tesla.html>.
- Rašković, Jovan. 1988. *Narcizam*. Nikšić: Univerzitetska riječ.
- Ristić, Dušan. 2018. *Granice diskursa*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Subotić, Milovan. 2022. *Migracije i ekstremizam*. Beograd: Medija centar Odbrana.
- Subotić, Milovan. 2024a. „Iregularne migracije kao izazov regionalnoj i nacionalnoj bezbednosti.” *Politika nacionalne bezbednosti* 26 (1): 45–68. DOI: 10.5937/pnb26-49872.
- Subotić, Milovan, i Miloš Milenković. 2022. „Ekstremizacija kosovsko-metohijskog prostora kao prepreka dijalogu.” *Vojno delo* 74 (3): 62–73. DOI: 10.5937/vojdelo2203062S.
- Subotić, Milovan. 2024b. *Zapadni Balkan u raljama nebezbednosti*. Beograd: Medija centar Odbrana.
- Subotić, Oliver. 2020. *Tesla duhovni lik*. Beograd: Agencija za izdavaštvo Bernar.

- Šijaković, Bogoljub. 2018. „Stigmatizacija, identitet, istorijska odgovornost.” *Letopis Matice Srpske* 502 (1): 36–45.
- United Nations Children’s Fund [UNICEF]. 2019. „Rad na eliminaciji stigme i diskriminacije. Promovisanje jednakosti, inkluzije i poštovanja različitosti.” *UNICEF*. Last accessed on April 14, 2025. https://www.unicef.org/serbia/sites/unicef.org.serbia/files/2019-09/modul_11.pdf.
- Vidmarović, Đuro. 2020. „Protestno pismo.” *Društvo hrvatskih književnika*. 18. maj 2020. <http://dhk.hr/novosti/detaljnije/protestno-pismo>.
- Vitas, Zoran. 2020. „Amerikanci pišu o Hrvatu kojeg slavi cijeli svijet, a kod nas je zaboravljen.” *Večernji list*. 21. maj 2020. <https://www.vecernji.hr/techsci/milankovic-svjetska-znanost-ga-slavi-a-u-hrvatskoj-je-zaboravljen-1404022>.
- Volkan, D. Vamik. 2017. *Imigranti i izbeglice*. Beograd: Clio.

Milovan Subotić**Institute for Strategic Research, University of Defence, Belgrade,
Republic of Serbia*

CONFRONTING IDENTITIES IN THE BALKANS AS A SECURITY CHALLENGE**

Resume

Identity, whether national/ethnic, religious/confessional, or cultural, is one of the key determinants by which an individual or community defines who they are, what they are part of, and/or what they believe in. However, although identity determination plays a significant role in building community and fostering belonging, it can also become a source of instability, which is especially pronounced in multi-ethnic and multi-confessional societies. Tensions escalate when different identities are pitted against each other in a confrontational relationship and exploited for political manipulation. History is replete with examples in which differences in identity have triggered wars, mass suffering, and social divisions. If identity is presented as untouchable and monolithic, or when it is perceived as exclusive and unchangeable, it manifests itself as a primary factor of constant instability. The example of the dissolutive processes in the former Yugoslavia, from the beginning of the 90s, in the name of identity differences, is the most blatant one. The consequences of this antagonism persist today, in the third decade since the end of the complex conflicts in this region. The rhetoric of the 90s continues to lead to radicalization, the strengthening of populism, and efforts to impose the identity policies of these countries as a top-tier political issue. Starting from the basic assumptions of identity as a confronting category, the paper analyzes the survival of conflict rhetoric in the former Yugoslavia, which is still based on “irreconcilable identity differences”; that is, what impact does the “truth” established in this way have on the political and security stability of the region.

* E-mail address: milovan.subotic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0001-8729-5742.

** The paper was created as part of the Ministry of Defence project: “Security Challenges of the Western Balkan Countries within the European Security Paradigm”, No. ИСИ/ДХ1/24–25, which is being carried out by the research team of the Strategic Research Institute and external associates during the 2024–2025 period.

Keywords: Balkans, identities, conflicts, propaganda, security.

* Овај рад је примљен 30. априла 2025. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 15. октобра 2025. године.

Milovan Subotić*

*Institute for Strategic Research, University of Defence, Belgrade,
Republic of Serbia*

CONFRONTING IDENTITIES IN THE BALKANS AS A SECURITY CHALLENGE**

Abstract

Identity, whether national/ethnic, religious/confessional, or cultural, is one of the key determinants by which an individual or community defines who they are, what they are part of, and/or what they believe in. However, although identity determination plays a significant role in building community and fostering belonging, it can also become a source of instability, which is especially pronounced in multi-ethnic and multi-confessional societies. Tensions escalate when different identities are pitted against each other in a confrontational relationship and exploited for political manipulation. History is replete with examples in which differences in identity have triggered wars, mass suffering, and social divisions. If identity is presented as untouchable and monolithic, or when it is perceived as exclusive and unchangeable, it manifests itself as a primary factor of constant instability. The example of the dissolutive processes in the former Yugoslavia, from the beginning of the 90s, in the name of identity differences, is the most blatant one. The consequences of this antagonism persist today, in the third decade since the end of the complex conflicts in this region. The rhetoric of the 90s continues to contribute to radicalization, the strengthening of populism, and efforts

* E-mail address: milovan.subotic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0001-8729-5742.

** The paper was created as part of the Ministry of Defence project: "Security Challenges of the Western Balkan Countries within the European Security Paradigm", No. ИСИ/ДХ1/24–25, which is being carried out by the research team of the Strategic Research Institute and external associates during the 2024–2025 period.

to impose the identity policies of these countries as a top-tier political issue. Starting from the basic assumptions of identity as a confronting category, the paper analyzes the survival of conflict rhetoric in the former Yugoslavia, which is still based on “irreconcilable identity differences”, that is, what impact does the “truth” established in this way have on the political and security stability of the region.

Keywords: Balkans, identities, conflicts, propaganda, security.

INTRODUCTION

Across all societies, people interact with each other, regardless of their level of development and organization. These interactions are primarily observed through the sphere of human movement – migration (Subotić 2022), as Anthony Giddens suggests, through images transmitted via the media and the Internet (Giddens 2003, 283). Some accept this cultural complexity as an essential part of a cosmopolitan society. Others see it as a danger and threat “to cultural identities and the welfare system” (Matijašević and Todorović 2024, 50). Those who maintain fundamentalist worldviews seek refuge in established traditions and reject dialogue with those who are different (Giddens 2003, 284).

Prejudice and stereotypes are often the stepping stones in creating the negative image of Otherness. If prejudices are based on uncritical thinking, stereotypes can be defined as templates that always give the same image. Stereotypes, analyzed from a historical perspective, appear as irrefutable arguments that are persistently maintained and difficult to correct (Milosavljević 2022, 21). Stereotyping functions as a mechanism in forming a discourse on Otherness, wherein it reduces a person to a simplified figure or reduces them to several characteristics, thereby streamlining a people’s essence. According to Hall, a stereotype is a one-sided description that arises when complex differences are reduced to one-dimensional representations, which are further attributed to a subject and then become evidence that defines the essence of their being (Hol 2018, 55). Gilman points out that stereotypes are also characterized by dualism, which divides people into pairs of opposite meanings (good and bad). “The deep structure of

our self and the world rests on an illusory image of the world divided into two camps of us and them – good or bad” (Gilman 1985, 84).

As the most collectively exposed of all identity characteristics, national stereotypes represent exemplars of their social categorization. Since they encourage generalization, they enable the perception of an entire group (usually another nation) as individuals with dominant, less valuable traits, in the same way that they allow the perception of one’s country as individuals with prevailing desirable traits (Milosavljević 2002, 22). Problematising how public opinion is shaped, which reinforces dominant stereotypes, Milosavljević cites the media, publishing, school textbooks, and the education system as necessary. “The characteristics that are attributed to oneself and Others (martyr, hero, separatist, libertarian, troublemaker, etc.) most often do not stem from everyday life, but rather, stereotypes about other nations are created purposefully and are conditioned by political interests, and are created by political and intellectual elites since only they have access to all the ways of influencing public opinion in terms of forming a desirable image of the Other” (22). Although Hall’s essay on the discourse of the West and the rest of the world is primarily concerned with the context of the “colonization of the new world”, this discourse, in its modified and adapted form, is very relevant in the modern world and continues to influence the West’s image of itself and the Others, the experience of them and us, and power relations. It is essential for the languages of racial inferiority and ethnic superiority, which are widely present worldwide (Hol 2018, 71). Hall also believes that each society or culture tends to impose its classifications of the social, cultural, and political worldview with varying degrees of closure. These classifications constitute the dominant cultural order, where the key issue is the structure of the ruling discourses. “Different areas of social life appear as embedded in discursive domains, hierarchically organized into ruling or preferred meanings” (19).

In personality psychology, identity is defined as the experience of the essential sameness and continuity of the “I” over a long period, regardless of its changes in different periods and circumstances. A specific identity is acquired by birth or through belonging to a particular group, and it can also be defined by the specific determinations, affinities, or orientations of a person. Each identity can be changeable over time, and there can be multiple identities. Each of these categories can be changed, from age to any other, and can be changed in whole or at least

partially by the characteristics of the individual or social circumstances. Even the affiliation given to us at birth can be changed by our decisions throughout life (from ethnicity to, say, first and last name, etc.) - each person's overall identity changes throughout life (McAdams *et al.* 2021). However, things are not so unambiguous or straightforward. According to Bugarski, if the division of identity is reduced to ascribed and acquired characteristics, then from a sociological point of view, ethnicity is given only insofar as no individual can choose the ethnic community into which they are born. However, it is also changeable (like other types of identity) because it is up to us to decide whether ethnicity or ideological affiliation will be part of our identity and to what extent (Bugarski 2005, 69). As Dušan Ristić states, ideologies, in a broader sense, represent discursive resources that contribute to forming collective social identities by encompassing aspects such as history, collective experiences, social positions, and social ties with other groups (Ristić 2018, 31).

Language is a fundamental indicator of power relations, control, and discrimination, which will be discussed in more detail in the section on some of the more recent identity conflicts in the Balkans. The relationship between language and power is primarily addressed through critical discourse analysis, which examines its role in the interaction of power relations and the dominance of certain members of a community over others. This analysis aims to influence the eradication of social inequalities, differences, prejudices, and stereotypes by interpreting specific linguistic phenomena. Considering how discourse expresses and reproduces basic prejudices about Others in a particular socio-political context, Van Dijk explains that a speech strategy based on ethnic prejudices and stereotypes is based on positive self-presentation and negative presentation of the Other. As he concludes, many studies of ethnic and racial inequality reveal a marked degree of similarity between stereotypes, prejudices, and other forms of verbal discrimination with discursive strategies, media, and established national boundaries (Dijk and Adrianus 2015, 11). The dehumanization of the Other, as explained by Zygmunt Bauman, opens the way for their exclusion from the categories of persons who legitimately possess human rights. People excluded from our moral responsibility are attributed with qualities that do not deserve attention and respect, thus justifying disrespect and lack of care as "deserved punishments for the incurable vices or evil intentions of those we

have deprived of respect and ignored, treated rudely, or recklessly neglected” (Bauman 2018, 79).

As Volkan (*Vamık Cemal Volkan*) points out, in the written history available to us, we constantly see interactions between pseudo-species, with one group maliciously viewing the other as less than human (Volkan 2017, 115). Social stigma and stigmatization, according to the definition of UNICEF, represent extreme disapproval or dissatisfaction with a particular person or group because of assumed or real characteristics, beliefs, or behaviours that are considered to distinguish them from other members of society, whether in economic, political, cultural, or social norms (United Nations Children’s Fund [UNICEF] 2019). In its most severe forms, stigma leads to the exclusion of individuals or entire groups from spheres of social functioning and creates feelings of guilt, shame, fear, inferiority, and a desire to hide.

According to Bauman, accustomed to using our characteristics as a yardstick by which to judge the humanity of other people, we “normal” people believe that a person with a stigma is not entirely human, and the immediate effect of all this is a rude refusal of social acceptance of people who are branded as animalistic, that is, their forced alienation (Bauman 2018, 42). Labelling others and those who are different as a danger to us represents a significant step in the transition from the phase of antagonism to the phase of open conflict, in which identities are treated as destructive and devastating categories. Therefore, in the rest of the text, we will focus precisely on the destructive component, mainly ethnic identities, which are characteristic of the Western Balkan region over a more extended period.

IDENTITY AS A DESTRUCTIVE CATEGORY

Certain aspects of identity can give rise to intense and destructive conflicts. If an identity is highly reinforced or very important to someone, such as ethnicity (nationality) or religious/confessional identification, then threats to that identity are difficult to ignore. Also, specific cultural patterns with an overemphasized uniqueness in the group can create conflict. These patterns include a pronounced tendency to distrust and belittle other groups, and even deny their cultural identity. If a particular group believes it is a victim of another group, it develops a feeling of permanent threat. In fear of retaliation or other attacks, moves are triggered that are intended to prevent these

attacks, but often in a manner that threatens the other party. As an epilogue to this double threat, according to the principle of “all against all”, a long-term destructive struggle most often develops. Identity is most often based on experiential interactions. Suppose a group is accustomed to coercive interactions. In that case, their identity will tend to treat harsh members of the group with respect while at the same time perceiving enemies as extremely violent and cruel. Finally, identities are typically asymmetrical. Powerful groups will often seek to define and marginalize other groups. The Nazis forcibly imposed their perception of who and what Jews were as a grotesque example of this tendency (Malek 2013).

Social identity theory considers how group membership is incorporated into our self-concept and influences our views of other members and non-members of our groups and members of rival groups (Hogg 2011). Social identity is a concept that refers to the social use of cultural markers to assert, achieve, or attribute group membership (Ohlagaray 2020). This definition of social identity leads us into the field of politics, as it refers to different dimensions of what is commonly called political identity. Sometimes, these identity disagreements escalate into mutually destructive conflicts, adopting a formula in which belonging to a group identity (or identity groups) becomes the ultimate value. For some, these identity groups can be nationalism and ethnicity; for others, race, religion, or sexual orientation (2020). Identity antagonism can also be based on the fan subculture or fanatical loyalty to a sports club (Đorić 2024, 167).

Most deeply rooted and persistent conflicts are characterized by antagonism between identity groups. Therefore, more and more research is turning to this fact, and terminology such as ethnocentrism, prejudice, stereotypes, xenophobia, and the like speak of the existence of a broad descriptive apparatus of the role that social identity plays in conflict. The identity factor is so influential that, once invoked, it excludes or nullifies any other analysis and even the need for a rational attitude towards these phenomena. In other words, deeply rooted social identities can be the product of conflict, just as deeply rooted conflicts are the product of confronted social identities (Ohlagaray 2020). As David Pilgrim points out, identity politics is like a “priest’s egg”¹ –

¹ Curate’s egg is a metaphor that originated from an anecdote described in a late 19th-century comic strip, according to which a curate at a bishop’s breakfast, not wanting

partly good, partly bad. However, besides taking up a lot of our time, the bad parts have also proven to be a divisive factor in “progressive” debates over the past few years. Namely, they have occasionally led to political paralysis and factionalism among those who, at least on paper, were on the same side. Political parties have split, and even new ones have been created due to resentment and dogmatism (Pilgrim 2024, 8).

In line with Pilgrim’s view, applied to identities more broadly, one can conclude that there are two directions between identity and conflict: identity does not necessarily lead to conflict, but some form of identity is a necessary prerequisite for philanthropy, solidarity, and altruism. What drives identity toward conflict is a characteristic of a particular kind of identity – *the narcissistic identity*, one of the most important transmitters of conflict. This identity is most often based on a foundational myth that describes the noble or divine origins of the group, praising past achievements or ancient injustices that have hindered the group’s development and well-being. Narcissistic identity creates conflicts in at least three ways (Ohlagaray 2020): a) Founding myths are monolithic – they cannot be changed, nor can any (even reasoned) disagreement with them be expressed. They are about “saving the inalienable and absolute truth shared by the group”, which is typical of so-called groupthink; b) The narcissistic group contrasts a positive image of itself with a negative vision of another (opposed) group. For “us” to improve, “they” must be worse; c) Narcissistic identities raise the value of their group by underestimating others, denying their ethical relevance, and even the very basis for the existence of the other group.

Starting from an ontological understanding of the human essence, psychiatrist Jovan Rašković, in his study “Narcissism”, establishes a relationship in which there is a deep connection between narcissism and aggression to show that narcissistic aggression is the most widespread form of aggression. The human aggressive potential and its specificities lead him to believe that human aggression, as the oldest irrational biological creation, is linked to passion, which this author sees as “the youngest child of instincts” and irrational energy. He believes that passion has no better partner than aggression, but also that aggression has no better instigator than passion (Božović

to offend his host, who served him a rotten egg, assured him that some parts of the egg were good after all (Hanks 1986, 381).

2018, 116). Among the many different forms of aggression, this author believes that narcissistic aggression is “the most widespread form of aggression” (Rašković 1988, 62).

The recent history of the Balkan turmoil has shown that the “Narcissus-leader” was established on nationalist narcissism as a collectivist foundation. It is difficult to say who encouraged whom more to realize the destructive political idea. Perhaps the worst thing is that the narcissists in the position of leader have combined their fanaticism with collective narcissism and nationalist fanaticism. An atmosphere of nationalist narcissism has been created, in which “my people” is crowned with superlatives, never controversial or problematic. In numerous cases of ethno-nationalist conflicts, the most profound hatred is between the peoples who, according to the most noticeable features, show the least differences. This is one of the great contradictions of civilization and one of the most significant sources of dissatisfaction, and Sigmund Freud named this phenomenon “narcissism of small differences”. In his words: “It is precisely the minor differences in otherwise similar people that form the basis for their mutual hostile feelings” (Freud 1991, 255).

Narcissistic leaders are often characterized by what Orwell refers to as the national personality (Orwell 2018). The characteristic elements of what he defines as the nationalistic personality are: a) Rallying around a sense of defeat; b) Finding a common enemy, often responsible for this emotional defeat, who is to blame for all the ills of our society; c) The rise of a national hero, often represented by an ideal citizen and a sense of superiority over others, whom we should all aspire to and admire.

The nationalist personality, according to Orwell, sees history, especially modern history, as an endless rise and fall of great powers, and every event that occurs seems to him to be confirmation that his side is on the rise. Some hated rivals are on the decline and weakening. However, it is essential not to confuse nationalism with the mere idealization of success. The nationalists do not act on the principle of simply siding with the strongest side. On the contrary, having chosen his side, he convinces himself that it is the strongest and can stick to his conviction even when the facts are completely against him. Nationalism is a hunger for power reinforced by self-deception (Orwell 2018). In the context of the sources of collective identity, nationalism is considered the most persistent spiritual offshoot of the French Revolution (Keitner

2020). It seems as if the bloody disintegration of Yugoslavia, based on “irreconcilable identity differences between regional actors” (Subotić 2024a, 62), refuted the position of Eric Hobsbawm, who believed that the theme of his book was, historically speaking, in complete retreat (Hobsbawm 1990). The idea of the nation, especially in the countries of Southeastern Europe, has filled the void that ideology once occupied in those areas.

SOME OF THE RECENT BALKAN IDENTITY FRICTIONS

The numerous examples that testify to the antagonism in the name of opposing identities on the territory of the countries of the former Yugoslavia, especially the innumerable and repeatedly discussed examples from the 1990s, ground us in the knowledge that the existence of different identities (religion-nation-ethnicity) in the Balkans is marked by difficulties, suffering and suffering. Or rather, by manipulations of identity properties (Subotić 2024b). According to this “reality”, it turns out that the local identities were created to suffer. If we do not go into the distant past but take the 1980s as a reference period (when they began to be frequently discussed), the laments over their fate and the increasingly frequent calls to stand in their protection do not cease. This is one of the constants of contemporary politics in the Balkans. It would seem that the political leaderships of the Balkan states, as well as the official and self-proclaimed representatives of their cultural elites, view their most important task as “mourning” the supposedly severely damaged identities and issuing panicked calls to protect them from further suffering. Examples from the last few years demonstrate that, more than 25 years after the previous military conflicts in this area, identity antagonism persists. Recognizing that the role of identity in the wars of the 1990s has been extensively studied academically, this text will focus on some recent examples of regional antagonism in the name of identity.

While the “new reality” (Đorić 2021) due to the coronavirus epidemic lasted, the “guardians” of local identities did not leave their “guard posts”. They continued to observe and record everything that allegedly threatened these identities and to warn the public in their countries about it. However, since life in these countries gradually began to return to normal, news about these identities suffering has suddenly

multiplied. One gets the impression that they fear the authorities, and the people may be preoccupied with the epidemic, leading to a decrease in public hatred towards the nation's enemies. Therefore, they are attempting to address this issue by "pumping" an increased dose of this, as they undoubtedly believe, vital national sentiment into the public (Čolović 2020). Information about new conflicts between Balkan identities has continued to reach the media. We learned that merciless confrontations are underway between Serbian and Albanian, Albanian and Macedonian, Macedonian and Bulgarian, Bosnian and Croatian, Serbian and Bosnian, Bulgarian and Serbian, Serbian and Montenegrin, and Croatian and Serbian (predominantly ethnic/national) identities – *Bellum omnium contra omnes* – war of all against all.

One of the more paradigmatic clashes in Balkan identity conflicts occurred when a TV film entitled "The Great Serbian Historical Deception – How the Serbs Stole Albanian History" was shown in Albania. It claims, among other things, that since the time of Stefan Nemanja, the Albanian people have been victims of identity denial and theft, that the Serbs have taken away their churches² (including Gračanica, the Church of St. Petka in Prizren, and the Peć Patriarchate),³ and that the people and clergy have either been baptized or driven away. The text published by *Koha Ditore* states the thesis that Serbs occupied Kosovo, that the cradle of Serbian churches and monasteries

² The cultural identity of the Serbian people in Kosovo and Metohija is affirmed by the existence of over 1.500 documented cultural monuments (monasteries and churches), which attest to the centuries-old presence of the Serbian nation, as well as the Christian religion within the framework of almost every denomination that emerged in these regions as a result of the intertwining influences of Eastern and Western Christian cultures. Building one's own identity through the destruction of all symbols of the other in the community is merely a sign of weakness and an underdeveloped sense of identity, as evidenced by the destruction of 156 monasteries and churches across Kosovo and Metohija, with the most significant losses suffered by the historically important city of Prizren, once the capital of the Serbian Empire – 13 (Medojević and Milosavljević 2022, 244–250). This factual situation, on the other hand, is today superficially portrayed through political maneuvers as a centuries-long struggle of the Albanian population to preserve their own identity and integrity.

³ Seizing or destroying sacred sites as places of communal gathering for a nation was actually a *modus operandi* of Albanian extremists in achieving their ultimate goal, which is the displacement of non-Albanian, i.e., Serbian, populations. They then attempt to portray this as evidence of the centuries-old existence of the Albanian nation in the territory of Kosovo and Metohija (Avramović *et al.* 2010, 20–21).

during the Nemanjić rule “was not located within Kosovo”,⁴ and that “the territory of present-day Kosovo was not the epicenter of Serbian church-building activities during the Nemanjić era” (Kosovo online 2020). The Serbian Ministry of Culture responded to all these “new narratives” from Albania by announcing that the film was a dangerous forgery. Still, that responsibility for it did not lie solely with the Albanian side but also with its Balkan allies, and that it was the fruit of “orchestrated activities from chauvinistic circles in some neighboring states in the region aimed at nullifying, erasing from history and seizing Serbian cultural heritage, both tangible and intangible” (Politika 2020). The Ministry has discerned the ultimate goal of the enemies of Serbian national identity, which is nothing less than the destruction of the Serbian people. “Such attempts”, the statement reads, “have all the hallmarks of cultural genocide, and as history teaches us, it is often a prelude to physical genocide” (Politika 2020).

In constructing the identity principles of the Kosovo Albanians, and in parallel with influences originating from Albania, the Albanian political and intellectual leadership in Kosovo and Metohija increasingly emphasizes the authenticity of its European affiliation through a “centuries-long identification with Christianity.” In this context, the “participation in the Battle of Kosovo under the banners of Christian noblemen has been presented as significant evidence that Albanians were on the ‘right side,’ thereby being represented as guardians of the gate” (Lelio 2020, 25). Within this particular revision of mythological narratives, the official Albanian discourse displays ambivalent attitudes toward Islam, accompanied by a tendency to marginalize the memory of the Sultan and broader Islamic cultural heritage. Consequently, the “revival of the narrative concerning the Albanian assassin of the Sultan” primarily serves as a symbolic instrument in constructing the identity of the new European state of Kosovo, rooted in an imagined pre-Islamic Christian past (Subotić i Milenković 2022, 70).

Around the same time, a collection of papers entitled “On the Official Language in the Republic of North Macedonia” (Българска

⁴ One of the many attempts to rewrite history in order to build a national identity by denying the existence and activities of the Nemanjić dynasty in the territory of Kosovo and Metohija can be refuted by relevant historical sources, primarily Byzantine, which unambiguously testify that these regions were governed by Grand Prince Stefan Nemanja from the late 12th century, that is, after the death of the Byzantine Emperor Manuel I Komnenos (1118–1180) (Avramović *et al.* 2010, 16).

Академия на науките 2020) was published by the Bulgarian Academy of Sciences, which caused “alarm” in the Macedonian and Serbian media. According to the announcement of its promotion on May 7, 2020, in Sofia, the collection is “the fruit of the efforts of Bulgarian linguists to reach a unified position on the Macedonian language”. Moreover, they unanimously and finally concluded that this language is a “southwestern variant of the Bulgarian language” (Преспански n.d.). More than enough for Macedonian linguists to sound the “red alarm” and warn the public of their country that the suffering of the Macedonian national identity continues. As linguist Katica Culavkova said: “Macedonian identity has experienced metaphysical amputation” (Ќулавкова 2023). Now, as she points out, it is threatened with final destruction. “When we thought we were done with identity ultimatums, Bulgaria stepped in with the claim to amputate the other part of Macedonian history, the Slavic one, from the 9th century to 1945” (Ќулавкова 2023).

Serbian linguists, defenders of Serbian national identity, have also intervened in this Macedonian-Bulgarian identity showdown because the book of the Bulgarian Academy of Sciences on the Macedonian language also mentions testimonies about the alleged presence of the Bulgarian language in Serbia in the speech of the people from the Danube to Kopaonik. The guardians of the Serbian language were alarmed by the Cultural and Information Center of Serbs in Macedonia – SPONA, reporting that a “brutal attack on the Serbian language” had been carried out, that this was the latest “brutal claim on the Serbian language, and thus on the national, historical and cultural space”. The SPONA Center appealed to the professional community in Serbia to react because Bulgarian academics claim that the Bulgarian language is spoken in the area from the Danube to Gevgelija and from Kopaonik to Timok, Pcinja, and Ohrid. Their “alarm” was echoed in the Serbian media, and thus, a commentary appeared in *Večernje Novosti* under the title “The ripping off of the Serbian language. Bulgarians in action”. In a statement to this newspaper, RS academic Slobodan Remetić said that “Bulgarians have been attacking the Serbian language for a long time and that they have once again, after a certain period, taken the plunge” (Begenišić 2020).

The latest turbulence on the Sofia-Skopje route arose after the North Macedonian flag was not displayed in Sofia during an informal meeting between the heads of state, Rumen Radev and Gordana

Siljanovska Davkova. The Deputy Prime Minister of North Macedonia, Aleksandar Nikoloski, described Bulgarian President Radev as “uncivilized” for this act (Kompas info 2024). This was seen in Sofia as a provocation, to which Skopje responded by reminding it that the development of good neighbourly relations is of key importance for the European future of North Macedonia.

Among those who defended the Serbian language and national identity against the Bulgarians, Viktor Savić, a research associate at the Institute of the Serbian Language of the Serbian Academy of Sciences and Arts, also stood out. He stated that “at the time when the Serbian language was formed, the Bulgarians were not Slavs at all”, that they were a nomadic people of the Turkish group who came to the Balkans after the Serbs, and that some Serbian dialects from Metohija migrated to Sofia. However, the Bulgarians only incorporated them into the Bulgarian language because they resembled it. The following headlines accompanied Savić’s statement on the portals: “Bulgarian Academy attacks Serbian; Our roots are in Serbian land; Dr. Savić reveals the painful truth” (Matić 2020).

This kind of alliance between Macedonian and Serbian identity guardians in the fight against these narratives from Bulgaria did not prevent them from also reopening old disputes over identity. The occasion was the release of a postage stamp featuring a map of Croatia, published by the Macedonian Post in 2020. It shows a large part of Serbia within Croatia’s borders because the Macedonians mistakenly published a map of the Independent State of Croatia. However, some media outlets in Serbia interpreted this as a provocation by the Macedonian authorities aimed at disrupting good relations between the Serbian and Macedonian people. In an interview with the newspaper *Kurir*, published with the subtitle “They do not mind the NDH, they mind the Nemanjićs and Serbian warriors”, art historian Jasmina S. Ćirić spoke about this. She said that in this country, Serbian medieval heritage is “presented as part of Byzantine Macedonia”. In contrast, Serbian monastery properties are called “occupation bases”, and “the concept of Serbomania orchestratedly replaces the very concept of Serbianness” (Kurir 2020b).

In recent years, new clashes have arisen in the long-standing dispute between the guardians of Serbian and Montenegrin identity,

which has intensified since Montenegro gained independence.⁵ A stronger exchange of “fire” and new lamentations over the damaged identities also occurred when the news was published that the Montenegrin police had detained the Serbian Orthodox Church Bishop Joanikije and seven priests for a procession they organized in Nikšić on May 12, 2020, despite the ban on public gatherings due to the epidemic. Several rallies were held in Belgrade to support the detainees, and the Serbian Orthodox Church supported them through a special prayer service at the Temple of Saint Sava in Vračar, led by Bishop Stefan. “Let us pray especially”, he told the gathering, “for our people in Montenegro, where we are currently suffering the most” (FoNet 2020).

This was another reason for the Montenegrin side to activate accusations and complaints that Serbs continued to deny their national identity. The then Prime Minister Marković complained that “the denial of Montenegrin identity and the right to their state is more radical than it was a decade and a half ago” (Čolović 2020). The artistic director of the Montenegrin National Theatre, Željko Sošić, reacted more strongly to the new denials of Montenegrin national identity, saying in an interview with the Montenegrin newspaper *Dnevne novine* that Montenegrins are “faced with obvious clerical-fascist, hostile attacks” on their people and state. “We are”, he explained, “the only people in the world to whom someone dares to say that we are not who we are, that we do not speak the language we speak, that we do not have the name we have, and that we belong to something else, and that we do not know it” (Čolović 2020).

The latest example of the identity struggle between the guardians of Serbian and Montenegrin national identity is the broadcast of the song “Heart of Serbia”, which is accompanied by a video dominated by national and historical symbols, mainly in the territory of Cetinje, in the narrative of the guardians of Montenegrin national identity, marked as the “capital of Montenegro”. “The video represents a shameless misuse

⁵ A built national identity makes the community capable of working in the direction of achieving the political unity necessary for the functioning of society and the state, which would be lacking in Montenegro and thus lead to the destructive actions of a certain group. Without a developed consciousness and with the disappearance of national memory, the ability to appreciate the values that have been handed down to us is lost. Insufficient awareness of national identity leads to the need for conflict under the pretext of preserving national unity, even where it is not in question, and against the aspirations of those who supposedly strive for their own goal, i.e. the disintegration of the state (Šijaković 2018).

of the cultural assets and symbols of Cetinje”, assessed the president of the Cetinje municipality, Nikola Đurašković (Janković 2024).

The identity war has also flared up between Serbian and Croatian identity formations. The reason for the new showdown was the news that on a European Union website, where children were offered interesting information about EU member states, the article about Croatia states, “The famous Croat Nikola Tesla was among the first to discover X-rays” (Radio Televizija Srbije [RTS] 2020b). Although the EU removed the controversial item about Tesla (RTS 2020a), the question of the origin of the famous scientist was reopened.⁶ For the Serbian Ministry of Culture, this was an insidious attack by Croats on Serbian identity, and it immediately issued a public statement stating that this was “a forgery repeated countless times to shamelessly appropriate and Croatize Serbian cultural and historical identity”. The Minister of Foreign Affairs, Ivica Dačić, further intensified the rhetoric by stating that “Tesla was a Serb who, if he had lived in Croatia during World War II, would have ended up in the Jasenovac concentration camp” (Kurir 2020a). When the editors of this EU website changed the controversial sentence about Tesla, in the sense that it did not state his nationality, but only that he was “Nikola Tesla, born in Smiljan (present-day Croatia)”,⁷ the Serbian side welcomed this as a victory for its identity. In contrast, the Croatian side experienced it as a shock. “Serbs organized everything – Croats in shock”, reads the title of an article on a Croatian portal (Dnevno.hr 2020).

The incident on the Serbian-Croatian identity “border” was caused by an article in the Zagreb-based *Večernji list*, published on May 21, 2020, under the title “Americans write about a Croat who is celebrated by the whole world, but forgotten here”. This Croat forgotten

⁶ Taking into account the fact of the suffering of the Serbian people within the Independent State of Croatia and the information about the suffering of as many as 91 members from the Tesla family, it is completely unnecessary to continue the question about the origin of the famous scientist who, quite possibly, would have shared the fate of his relatives if he had shared the place of residence with them at that time (RTS 2021).

⁷ Perfidious removal or opportune listing of only the most basic biographical data while omitting the facts about the origin of a fruitful scientific worker represents not only an attack on his personality and work, but also on the nation to which he belonged. A scientist devoted to his work did not consider it appropriate to emphasize his own national affiliation, but his family genesis and origin within the Serbian Orthodox and priestly family give the right to claim that his national affiliation could not be determined only territorially (Subotić 2020, 34-39).

in Croatia is the famous geophysicist, climatologist, and astronomer Milutin Milanković (1879–1958), born into a Serbian family in the village of Dalj, today in Croatia, where he was buried at his request (Vitas 2020). A major conflict between Serbian and Croatian identity guardians erupted when *Matica Srpska*, in its edition “Ten Centuries of Serbian Literature” (*Deset vekova srpske književnosti*), published the works of the Dubrovnik writer Marin Držić (1508–1567).

The Croatian public was alarmed by statements issued on this occasion by *Matica Hrvatska* and the Croatian Writers Association, among others. *Matica Hrvatska* stated it was “obliged to react to this shameless theft”. *Matica Hrvatska* found the reason for the Serbian “annexation of the Croatian literary corpus”, that is, the Dubrovnik writers from the 16th and 17th centuries, in the desire of the Serbian cultural elite to “repair the Serbian literary-historical discontinuity, which caused understandable national frustration” (Blic 2020). In other words, the Serbs did not have writers created in the aforementioned two centuries, so they are stealing them from the Croats to fill this vacuum. The Croatian Writers’ Association (DHK) sent a public letter of protest to the Serbian Embassy in Zagreb. Croatia, the letter states, has become “a victim of the plundering of its cultural heritage”, behind which lies the “political idea of Greater Serbian hegemonism” (DHK 2020).

The Croatian writer and member of the Presidency of *Matica Hrvatska*, Slavica Stojan, went the furthest in denigrating Serbian national identity. In an article for *Dubrovački list*, she compared Serbs to bugs that needed extermination. “When something like that creeps into the house, one must fight it seriously or leave it. One must fight the bugs, never let them overwhelm the house, but patiently and permanently eradicate them”, Slavica Stojan wrote in the article (Oslobođenje 2023).

INSTEAD OF A CONCLUSION

Relations between ethnocultural minorities and the majority in heterogeneous societies, such as the breakup of Yugoslavia, have always been complex and often conflictual. Consequently, such conflicts have been characterized as “intractable” or “deeply rooted” due to the psychological dimension that prevails over rational policies and economic reasons. Problems between majority and minority communities, which could be treated on an iterative level,

are complicated by how ethnocultural groups perceive both themselves and the “other” through the lens of their history, viewing them as a threat directed against their existence.

News about the new Balkan identity conflicts does not come from an independent source but is published by the “warring parties”, limiting themselves to the conflicts in which they participate. However, there is no doubt that these conflicts are interconnected, overlap, and are better understood when viewed together. It can then be observed that the leading cause of these conflicts and the primary source of the discomfort and hatred that accompany them are not, at least not primarily, the famous Balkan differences (ethnic, cultural or religious) but the common understanding of national identity among the Balkan political and cultural elites and its use to achieve the same kind of goals. Everyone exaggerates and overestimates its value, reducing politics to the so-called politics of identity and, thus, culture to an instrument of such politics based on national interests. As social anthropologist Stef Jansen has noted, researching the lives of people in contemporary Bosnia and Herzegovina, “by emphasizing (ethno)national ‘culture’, the inhabitants of BiH primarily, if not exclusively, present themselves in an identity register, which is presented as a relevant criterion for understanding life” (Jansen 2020, 44). This, he adds, is the basis of nationalist rhetoric, which “has been able to mobilize many people, but has also been able to demobilize alternative approaches to politics” (44). The examples of recent identity conflicts in regional contexts testify to the fact that politics based on the “identity register” is today dominant in the Balkan countries (it seems especially in the countries that emerged after the collapse of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia), that it demands that every people that claims the status of a nation must first of all have an autonomous and homogeneous culture, which means that its basic task is to sacrifice for it, fight and suffer in the confrontation with those who threaten its national identity. The fact that this task is unachievable does not worry the Balkan political and cultural elites much because the continuous struggle for national identity ensures their acquisition and maintenance of power and privileges.

When these identity battles are viewed as part of a broader picture and compared with each other, it can also be seen that the “warring parties” are mainly applying the same strategy. It consists of not primarily talking about the victories and successes of fighters on

identity borders, but rather about hostile attacks on national identity and its suffering. National identity exists almost exclusively in this context, within the discourse of vulnerability, grief, and cultural and political panic. In the examples given (identity attacks from the domain of culture, language, and other ornamentation) cited in this manuscript, the victim is a victim of crime, abduction, appropriation, renaming, extermination, suppression, obliteration, annexation, and various calculations. If these terrible things had not happened to it, as Čolović well notes, we would know almost nothing about it (Čolović 2020).

However, not all the suffering of Balkan national identities has the same weight. It is not the same level of observation when you hear that something has been taken from you, appropriated and/or reshaped, and when you learn that the bearers of a “monolithic identity” claim that you are mistaken if you think your identity exists. When the guardians of identity lament the losses that occur when an identity is marked as a victim of appropriation and the erasure of its treasures, and when they accuse almost all their neighbours of this, we will not worry about the fate of the identities they protect, because the goal of lamenting such losses is not to show the devastation that the “kidnappers” have left behind, but rather to highlight the inexhaustible wealth of an identity that has not been significantly damaged, even though it is “kidnapped” and “appropriated” by culturally poor neighbors.

Denial of neighbouring identities most often occurs during so-called identity panic, when a particular community feels threatened. The mainstay of the observed identity denial strategies relates to claims that some of our neighbours are “fictional”, i.e., “nonexistent” nations, created by hostile great powers using apostates from “our” country and “our” faith. Identity deniers also claim that members of these “fake” nations have suffered for generations from collective remorse over past betrayals and that this is why they hate us in the first place (Marković 2024).

Spending the third decade since the end of the civil wars in the former Yugoslavia, we are witnessing the persistence of the politics of irreconcilable identities. Although circles inclined towards analytical and critical reflection on reality have long believed that such narratives are primarily oriented towards preserving the political power of local elites, a large part of the population still considers the conflicts of the 1990s to be unfinished. Collective identities (ethnic, religious, and cultural) persist as an issue that often competes with the need for

orderly institutions, the rule of law, and the living standards of citizens. The fact that the political priority of the European Union has remained for too long, “the stabilization of the Western Balkans, instead of finding long-term and sustainable solutions to frozen conflicts and the democratization of the countries of the region” (Barišić 2024, 88), makes the problem even more complex. Therefore, this region is still recommended as a space where, in the name of “irreconcilable” identity differences, dissolutive processes with significant potential for new instability and conflicts can be activated.

REFERENCES

- Българска Академия на науките. 2020. „За официалния език на Република Северна Македония.” *Българска Академия на науките*. Last accessed on April 19, 2025. <https://www.bas.bg/wp-content/uploads/2020/05/Za-oficialnia-ezik-na-Republika-Severna-Makedonia-Online-Pdf.pdf>.
- Кулавкова, Катица. 2023. *Секој став за македонскиот јазик надвор од науката го загрозува македонскиот национален и државен интерес*. Скопје: Антропол.
- Преспански, Методи. n.d. „За официалния език на Република Северна Македония.” *Сборник Струмски*. Last accessed on April 14, 2025. <https://sbornikstrumski.com/%D0%B7%D0%B0-%D0%BE%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%B8%D1%8F-%D0%B5%D0%B7%D0%B8%D0%BA-%D0%BD%D0%B0-%D1%80%D0%B5%D0%BF%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0-%D1%81%D0%B5%D0%B2%D0%B5%D1%80/>.
- Avramović, Sima, Dušan Rakitić, Mirjana Menković, Vojislav Vasić, Aleksandra Fulgosi, i Branko Jokić [Avramović i dr.]. 2010. *The predicament of Serbian Orthodox holy places in Kosovo and Metohia elements for a Historical, Legal and Conservation Understanding*. Belgrade: University of Belgrade Law Faculty.
- Barišić, Igor. 2024. „Asimetrično ugrožavanje bezbednosti Republike Srbije – teorijski okvir za analizu problema na Kosovu i Metohiji.” *Politika nacionalne bezbednosti* 26 (1): 83–103. DOI: 10.5937/pnb26-50171.
- Bauman, Zigmunt. 2018. *Stranci pred našim vratima*. Novi Sad: Mediterran Publishing.

- Begenišić, Ljiljana. 2020. „Čerupanje srpskog jezika: Bugari u akciji.” *Večernje novosti*. 27. maj 2020. <https://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:867092-Cerupanje-srpskog-jezika-Bugari-u-akciji>.
- Blic. 2020. „Čija je dubrovačka književnost? Matica hrvatska optužila Maticu srpsku za otimanje kulturne baštine.” *Blic*. 9. maj 2020. <https://www.blic.rs/vesti/drustvo/cija-je-dubrovačka-knjizevnost-matica-hrvatska-optuzila-maticu-srpsku-za-otimanje/w06ybcg>.
- Božović, Ratko. 2018. „Imperativi novog Narcisa.” U *Kultura II*, Ur. Gordana Jovanović i Slobodan G. Marković, 113–127. Beograd: Dositej Studio. DOI: 10.18485/fpn_psi_alfa_kult.2018.2.ch10.
- Bugarski, Ranko. 2005. *Jezik i kultura*. Beograd: Biblioteka XX vek i Knjižara Krug.
- Čolović, Ivan. 2020. „Novi balkanski identitetski obračuni.” *Peščanik*. 1. jul 2020. <https://pescanik.net/novi-balkanski-identitetski-obracuni/>.
- Dijk, Van, and Teun Adrianus. 2015. “Critical Discourse Analysis.” In *The Handbook of Discourse Analysis (Second Edition)*, eds. D. Tannen, H. E. Hamilton and D. Schiffrin, 466–485. Chichester: Wiley Blackwell.
- Dnevno.hr. 2020. „EU izbrisala da je Tesla bio Hrvat! Sve su organizirali Srbi: Hrvati u šoku!” *Dnevno.hr*. 15. maj 2020. <https://www.dnevno.hr/vijesti/eu-izbrisala-da-je-tesla-bio-hrvat-sve-su-organizirali-srbi-hrvati-u-soku-1468414/>.
- Dorić, Marija. 2021. *Ekstremizam i nova realnost: svet u doba koronavirusa*. Beograd: Institut za političke studije.
- Dorić, Marija. 2024. *Ekstremizam i huliganizam na Balkanu*. Beograd: Institut za političke studije.
- FoNet. 2020. „U Hramu Svetog Save služen moleban za podršku episkopima, sveštenstvu i narodu u Crnoj Gori.” *Danas*. 14. maj 2020. <https://www.danas.rs/vesti/drustvo/u-hramu-svetog-save-sluzen-moleban-za-podrsku-episkopima-svestenstvu-i-narodu-u-crnoj-gori/>.
- Freud, Sigmund. [1930] 1991. “Civilization and Its Discontents.” In *The Penguin Freud Library*, eds. Albert Dickson and James Strachey, 243–340. Harmondsworth: Penguin Books.
- Gidens, Entoni. 2003. *Sociologija*. Beograd: Ekonomski fakultet.
- Gilman, L. Sander. 1985. *Difference and pathology: stereotypes of sexuality, race, and madness*. Ithaca and London: Cornell University Press.

- Hanks, Patrick, eds. 1986. *Collins Dictionary of the English Language*. London: Collins.
- Hobsbawm, Erich. 1990. *Nations and Nationalism since 1780*. Cambridge: University Press.
- Hogg, Michael A. 2011. "Self-uncertainty and group identification: Consequences for social identity, group behavior, intergroup relations, and society." *Advances in Experimental Social Psychology* 64 (2): 263–316. DOI: 10.1016/bs.aesp.2021.04.004.
- Hol, Stjuart. 2018. *Zapad i ostatak sveta: diskurs i moć*. Loznica: Karpos.
- Janković, Srđan. 2024. „Crnogorski nacionalni simboli u video spotu ‘Srce Srbije’.” *Radio Slobodna Evropa*. 25. avgust 2024. <https://www.slobodnaevropa.org/a/crna-gora-nacionalni-simboli-srece-srbije/33090321.html>.
- Jansen, Stef. 2020. *Čežnja u međuvremenu*. Beograd: XX vek.
- Keitner, Chimène. 2020. *National Self-Determination: The Legacy of the French Revolution*. London: Oxford University.
- Kompas Info. 2024. „Severna Makedonija i EU: Ima li kraja uslovima koji ugrožavaju identitet?.” *Kompas Info*. 3. oktobar 2024. <https://kompasinfo.rs/severna-makedonija-i-eu-ima-li-kraja-uslovima-koji-ugrozavaju-identitet/?script=lat>.
- Kosovo Online. 2020. „Albansko falsifikovanje i otimanje srpske istorije i kulture pokazuju prave razmere kosovskog spora.” *Kosovo Online*. 14. septembar 2020. <https://www.kosovo-online.com/vesti/politika/albansko-falsifikovanje-i-otimanje-srpske-istorije-i-kulture-pokazuju-prave-razmere>.
- Kurir. 2020a. „Eto, toliko je Tesla Hrvat: Dačić šokiran poslao protestnu notu u Brisel.” *Tanjug*. 9. maj. 2020. <https://www.kurir.rs/vesti/politika/3461059/eto-toliko-je-tesla-hrvat-dacic-sokiran-poslao-protestnu-notu-u-brisel>.
- Kurir. 2020b. „Vlasti Makedonije sistematski krađu i uništavaju srpsku baštinu.” *Kurir*. 9. maj. 2020. <https://www.kurir.rs/vesti/politika/3461387/severna-makedonija-sistematski-krađe-i-unistava-srpsku-bastinu-ne-smeta-im-ndh-smetaju-im-nemanjici-i-srpski-ratnici>.
- Lelio, di Ana. 2010. *Bitka na Kosovu u albanskom epu*. Beograd: Biblioteka XX vek.
- Malek, Cate. 2013. "Identity (Inter-Group) Conflicts, Intractable Conflict Knowledge Base Project." *Beyond Intractability*. Last accessed on

- April 19, 2025. <https://www.beyondintractability.org/coreknowledge/reconciliation>.
- Marković, Predrag. 2024. „Poricanje susedskih identiteta.” *RTS*. 10. oktobar 2024. <https://www.rts.rs/radio/radio-beograd-3/5550815/predrag-markovic-poricanje-susedskih-identiteta-4.html>.
- Matić, Uroš. 2020. „Bugari nam ponovo zabijaju nož u leđa.” *Srbija Danas*. 26. maj 2020. <https://www.sd.rs/vesti/region/bugarska-akademija-udarila-na-srpski-koreni-su-nam-na-srpskoj-zemlji-dr-savic-otkrio-bolnu-istinu-2020-05-26>.
- Matijašević, Martin, i Darko Todorović. 2024. „Bezbednosne krize kao faktor migracija ka Evropskoj uniji.” *Žurnal za bezbjednost i kriminalistiku* 6 (2): 37–54. DOI: 10.5937/zurbezkrim2402037M.
- McAdams, Dan P., Kali Trzesniewski, Jennifer Lilgendahl, Veronica Benet-Martinez, and Richard W. Robins [Mc Adams *et al.*]. 2021. “Self and Identity in Personality Psychology.” *Personality Science* 2 (1): 6035. DOI: 10.5964/ps.6035.
- Medojević, Jovo, i Saša Milosavljević. 2022. „Uništavanje srpskih crkava i manastira na Kosovu i Metohiji od 1999. do 2022. godine: kulturno-geografske determinante.” U *Zbornik radova filozofskog fakulteta u Prištini*, ur. Jovo Medojević i Saša Milosavljević, 237–256. Priština: Univerzitet u Prištini sa privremenim sedištem u Kosovskoj Mitrovici, Prirodno-matematički fakultet, Odsek za geografiju.
- Milosavljević, Olivera. 2002. *U tradiciji nacionalizma ili stereotipi srpskih intelektualaca XX veka o “nama” i “drugima”*. Beograd: Helsinški odbora za ljudska prava u Srbiji.
- Ohlagaray, Rodolfo Montecinos. 2020. “Identity Theory and Conflict.” *Journal of Anthropological & Archeological Sciences* 2 (2): 230–232. DOI: 10.32474/JAAS.2020.02.000134.
- Orwell, George. 2018. *Notes on Nationalism*. London: Penguin Books Limited.
- Oslobođenje. 2023. „Hrvatska književnica Srbe uporedila sa bubama: Navela i šta bi im ona radila.” *Danas*. 28. avgust 2023. <https://www.danas.rs/svet/region/hrvatska-knjizevnica-srbe-uporedila-sa-bubama/>.
- Pilgrim, Dejvid. 2024. *Identitetske politike: gde smo skrenuli?* Beograd: Clio.
- Politika. 2020. „Film na albanskoj televiziji falsifikovao istoriju na štetu Srba.” *Politika*. 2 jun. 2020. <https://www.politika.rs/sr/>

- clanak/455286/Film-na-albanskoj-televiziji-falsifikovao-istoriju-na-stetu-Srba.
- Radio televizija Srbije [RTS]. 2020a. „EU na svom sajtu više ne uči decu da je Nikola Tesla ‘čuveni Hrvat’.” *RTS*. 11. maj. 2020. <https://www.rts.rs/lat/vesti/svet/3950379/eu-na-svom-sajtu-vise-ne-uci-decu-da-je-nikola-tesla-cuveni-hrvat.html>.
- Radio televizija Srbije [RTS]. 2020b. „Može li identitet Nikole Tesle biti naizmeničan poput struje.” *RTS*. 12. maj. 2020. <https://www.rts.rs/lat/vesti/drustvo/3950926/nikola-tesla-srbija-hrvatska-poreklo-eu.html>.
- Radio televizija Srbije [RTS]. 2021. „U NDH brutalno ubijen 91 član porodice Tesla.” *RTS*. 29. juli. 2021. <https://www.rts.rs/lat/radio/radio-beograd-2/4461253/u-ndh-brutalno-je-ubijen-91-clan-porodice-tesla.html>.
- Rašković, Jovan. 1988. *Narcizam*. Nikšić: Univerzitetska riječ.
- Ristić, Dušan. 2018. *Granice diskursa*. Novi Sad: Mediterran Publishing.
- Subotić, Milovan. 2022. *Migracije i ekstremizam*. Beograd: Medija centar Odbrana.
- Subotić, Milovan. 2024a. „Iregularne migracije kao izazov regionalnoj i nacionalnoj bezbednosti.” *Politika nacionalne bezbednosti* 26 (1): 45–68. DOI: 10.5937/pnb26-49872.
- Subotić, Milovan, i Miloš Milenković. 2022. „Ekstremizacija kosovsko-metohijskog prostora kao prepreka dijalogu.” *Vojno delo* 74 (3): 62–73. DOI: 10.5937/vojdelo2203062S.
- Subotić, Milovan. 2024b. *Zapadni Balkan u raljama nebezbednosti*. Beograd: Medija centar Odbrana.
- Subotić, Oliver. 2020. *Tesla duhovni lik*. Beograd: Agencija za izdavaštvo Bernar.
- Šijaković, Bogoljub. 2018. „Stigmatizacija, identitet, istorijska odgovornost.” *Letopis Matice Srpske* 502 (1): 36–45.
- United Nations Children’s Fund [UNICEF]. 2019. „Rad na eliminaciji stigme i diskriminacije. Promovisanje jednakosti, inkluzije i poštovanja različitosti.” *UNICEF*. Last accessed on April 14, 2025. https://www.unicef.org/serbia/sites/unicef.org.serbia/files/2019-09/modul_11.pdf.
- Vidmarović, Đuro. 2020. „Protestno pismo.” *Društvo hrvatskih književnika*. 18. maj 2020. <http://dhk.hr/novosti/detaljnije/protestno-pismo>.
- Vitas, Zoran. 2020. „Amerikanci pišu o Hrvatu kojeg slavi cijeli svijet, a kod nas je zaboravljen.” *Večernji list*. 21. maj 2020. <https://www.ve.com.hr/vijesti/hrvatska/amerikanci-pisu-o-hrvatu-kojeg-slavi-cijeli-svijet-a-kod-nas-je-zaboravljen>.

vecernji.hr/techsci/milankovic-svjetska-znanost-ga-slavi-a-u-hrvatskoj-je-zaboravljen-1404022.

Volkan, D. Vamik. 2017. *Imigranti i izbeglice*. Beograd: Clio.

Милован Суботић**Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране,
Београд, Република Србија*

КОНФРОНТИРАЈУЋИ ИДЕНТИТЕТИ НА БАЛКАНУ КАО БЕЗБЕДНОСНИ ИЗАЗОВ**

Резиме

Идентитет, било да је реч о националном/етничком, верском/конфесионалном или културном, представља један од кључних детерминатива којима појединац или заједница одређује ко су, чему припадају и(или) у шта верују. Међутим, иако идентитетско одређење има значајну улогу у изградњи заједништва и припадности, оно може постати и извор нестабилности, што је нарочито изражено у мултиетничким и мултиконфесионалним друштвима. Када се различити идентитети доведу у супростављен однос, односно када се користе као средство политичке манипулације, долази до пораста тензија. Историја је препуна примера у којима су разлике у идентитету биле покретач ратова, масовних страдања и друштвених подела. Уколико се идентитет представи као недодирљив и монолитан, односно када се перципира као искључив и непроменљив, он се манифестује као покретач и одржилац нестабилности. Пример дисолутивних процеса у бившој Југославији, са почетка деведесетих, у име идентитетских разлика, један је од еклатантнијих. Последице ове антагонизације присутне су и данас, у трећој деценији од завршетка компликованих сукоба на овом подручју. Опстајање реторике из деведесетих и даље доводи до радикализације, јачања популизма и настојања да се идентитетске политике овдашњих земаља наметну као прворазредно политичко питање. Иако се у круговима склоним аналитичком и критичком промишљању стварности већ одавно сматра да су овакви наративи примарно оријентисани ка очувању

* Имејл адреса: milovan.subotic@mod.gov.rs; ORCID: 0000-0001-8729-5742.

** Рад је настао као део пројекта Министарства одбране: „Безбедносни изазови земаља Западног Балкана у европској безбедносној парадигми”, бр. ИСИ/ДХ1/24–25, а који истраживачки тим Института за стратегијска истраживања и спољних сарадника реализује у периоду 2024–2025.

политичке моћи овдашњих елита, велики део популације и даље сматра сукобе из деведесетих незавршеним. Колективни идентитети (етнички, верски, културолошки) и даље опстају као питање које неретко односи победу у такмичењу са потребом за уређеним институцијама, владавином права и животним стандардом грађана. Чињеница да политички приоритет Европске уније превише дуго остаје „стабилизација Западног Балкана”, уместо напора да се успоставе одржива и дуготрајна решења у оквиру демократизације држава региона, проблем чини још сложенијим. Стога се и даље овај регион препоручује као простор на којем се, у име „непомирљивих” идентитетских разлика, могу активирати дисолутивни процеси са значајним потенцијалом за нову нестабилност и конфликте. У раду се, полазећи од основних поставки идентитета, као конфронтирајуће категорије, анализира опстајање конфликтне реторике на простору бивше Југославије, која је и даље заснована на „непомирљивим идентитетским разликама”, односно какав утицај има овако успостављена „истина” на политичку и безбедносну стабилност региона.

Кључне речи: Балкан, идентитети, сукоби, пропаганда, безбедност.

* This paper was received on April 30, 2025, and accepted for publication at the Editorial Board meeting on October 15, 2025.